

Notat 2005–10

Marginer i kjøttsektoren

- Utvikling i priser fra bonde til butikk-

Nils Øyvind Bergset
Johanne Kjuus
Mads Svennerud
Ivar Pettersen

Tittel	Marginer i kjøttsektoren. Utvikling i priser fra bonde til butikk.
Forfattere	Nils Øyvind Bergset, Johanne Kjuus, Mads Svennerud og Ivar Pettersen
Prosjekt	Kjøttpriser fra bonde til butikk. Oppdatering av marginundersøkelse.
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2005
Antall sider	54
ISBN	82-7077-613-0
ISSN	0805-9691
Emneord	matpriser, kjøttsektoren, prisutvikling, bruttomarginer

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjett-nemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Dette prosjektet kom i stand på initiativ fra Landbruks- og Matdepartementet (LMD). Prosjektet er finansiert av forskningsmidler over jordbruksavtalen og av Verdiskapingsprogrammet for mat.

Prosjektet har hatt en referansegruppe bestående av representanter for handelen ved Coop Norge Dagligvare, ICA Norge, NorgesGruppen, Rema 1000 Norge og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH) og representanter for kjøttindustrien ved Nordfjord Kjøtt, Kjøttbransjens Landsforbund (KLF), Gilde Norsk Kjøtt og PRIOR Norge. Referansegruppen har kommet med innspill og drøftet metode og prosess, og har blitt forelagt de foreløpige resultatene før rapporten ble offentliggjort.

Gjennomføringen av undersøkelsen har vært helt avhengig av nært samarbeid med handelen og kjøttbransjen. Det har vært nødvendig å hente inn detaljert informasjon fra både handel og industri av konfidensiell art for videre bearbeiding. Til tross for at dette har vært en arbeidskrevende prosess, har de involverte bedriftene vist positiv vilje til å framskaffe den informasjonen som har vært påkrevd. Det har også vært en åpen dialog for å avdekke feil og mangler i grunnlaget.

Marginstudien omfatter nå for første gang egg og fjørfe i tillegg til produkter av svin- og storfekjøtt som rapporteres i dette notatet. Resultatene av studien av egg og fjørfe vil bli publisert i en samlet rapport for alle produktgruppene noe senere.

Nils Øyvind Bergset har vært prosjektleder og Ivar Pettersen kvalitetssikrer. Johanne Kjuus og Mads Svennerud har stått for mye av datainnsamlingen, gjort beregninger og har skrevet deler av rapporten. Anne Bente Ellevold har klargjort manuskriptet til trykking.

Oslo, september 2005
Ivar Pettersen

Innhold

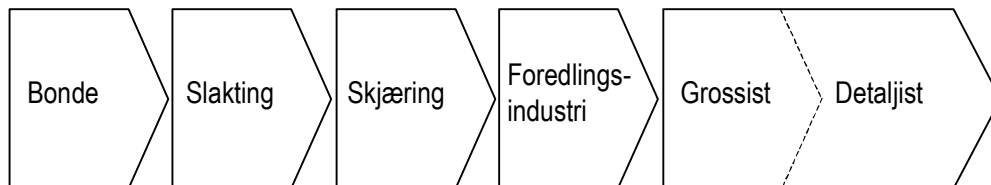
SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING OG BAKGRUNN	3
1.1 Bakgrunn	3
1.2 Prosessen	3
2 UTVIKLING I NÆRINGSMIDDELINDUSTRIEN OG DAGLIGVARE- HANDELEN.....	5
2.1 Totalmarkedet for egg- og kjøttvarer	5
2.2 Status og utvikling i norsk kjøttindustri og dagligvaremarked	8
2.2.1 Om kjøttindustrien	8
2.2.2 Om dagligvarehandelen	9
2.2.3 Vertikal integrering	10
2.3 Kostnadsfaktorer og andre forhold.....	10
2.3.1 Kostnadsfaktorer	10
2.3.2 Avgifter og rettsregler.....	14
2.4 Oppsummering	16
3 DATAGRUNNLAG OG METODE	19
3.1 Bakgrunn	19
3.2 Endringer og sammenligninger	20
3.3 Datagrunnlaget	21
3.4 Metode.....	25
3.5 Mulige metodeproblemer	27
4 UTVIKLING I BRUTTOMARGINER.....	29
4.1 Utvikling i forbrukerpriser	29
4.2 Marginutvikling.....	30
4.1.1 Bruttomarginer – opprinnelig produktutvalg	31
4.1.2 Bruttomarginer – utvidet produktutvalg	39
LITTERATUR	45
VEDLEGG	47

Sammendrag

Denne rapporten er utarbeidet for å belyse utviklingen i bruttomarginer i kjøttsektoren. Utgangspunktet for undersøkelsen er en rapport fra 2001 som viste at fra vinteren 1998/1999 til vinteren 2000/2001 ble prisen til bonde redusert med 2,01 kroner per kg ferdigvare. Bruttomarginene i kjøttindustrien økte i denne perioden, mest tydelig i foredlingsindustrien hvor marginen økte med 1,83 kroner per kg ferdigvare (tilsvarende ca. 11 prosent økning), men økningen i slaktemargin var også betydelig og utgjorde den relativt største økningen (37 prosent). Bruttomarginen i handelen ble redusert med 0,31 kroner per kg, og forbrukerprisen gikk opp med 0,52 kroner per kg.

Ambisjonene for undersøkelsen har vært å kartlegge utviklingen i bruttomarginene på de forskjellige ledd i verdikjeden, ikke å forklare hvorfor marginene har utviklet seg slik de har. Som bakgrunn er det tatt med et kapittel om utviklingstrekk i kjøttbransjen og dagligvarehandelen, om kostnadsstruktur, økonomisk resultat og utvikling i viktige kostnadskomponenter.

Undersøkelsen er gjort på et begrenset utvalg kjøttvarer. Vareutvalget er i hovedsak gjort blant representantvarer i konsumprisindeksen. Opplegget for undersøkelsen har vært å ta utgangspunkt i identifiserte produkter i detaljhandelen og følge disse bakover gjennom de forskjellige ledd i verdikjeden tilbake til primærprodusenten (bonden). Den typiske verdikjeden for kjøttprodukter er vist i figuren under.



Fra de forskjellige leddene i verdikjeden er det innhentet opplysninger om netto innkjøpspriser korrigeret for rabatter og utsalgspriser for kjøtt(råvaren) eksklusiv merverdiavgift og om hvem som har levert varene. I tillegg er det innhentet diverse opplysninger for å kontrollere for evt. endringer i arbeidsfordeling mellom leddene i verdikjeden i løpet av undersøkelsesperioden.

Bruttomarginen er beregnet som differanse mellom utsalgspris og innkjøpspris for kjøtt(råvaren) og skal dekke fortjeneste og alle andre kostnader enn kjøtt(råvaren). Imidlertid kan «avskjær» eller andre biprodukter ha en verdi som kommer i tillegg til hovedproduktet, og som ikke kommer med i bruttomarginen. Det er også viktig å være oppmerksom på at 1 kg ferdigvare sjelden korresponderer med 1 kg råvare fordi det kan være svinn eller biprodukter som gjør at det brukes mer enn 1 kg kjøtt(råvare), eller det kan være tilsetning av andre råvarer som gjør at det brukes mindre enn 1 kg kjøtt(råvare).

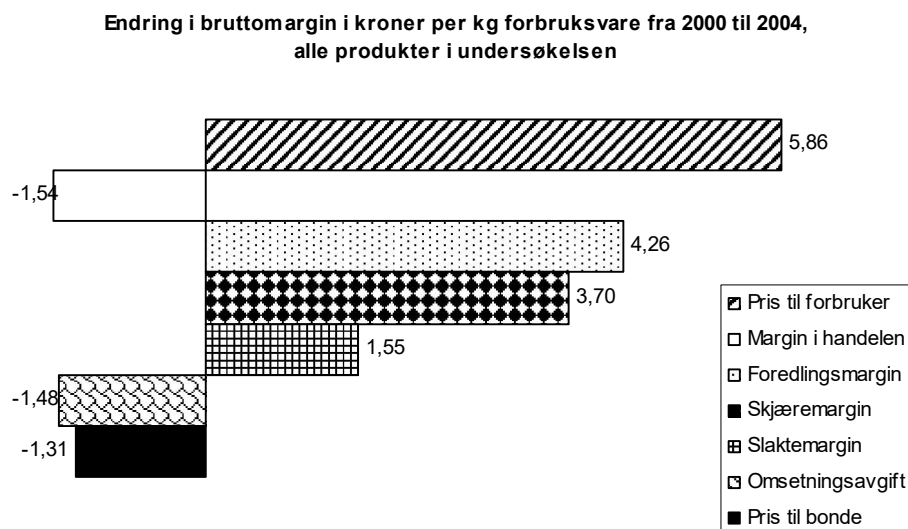
Opplysningene på detaljstnivå er innhentet for forskjellige kjeder under de fire store paraplykjedene i dagligvarehandelen. Opplysningene er innhentet for 4 tidspunkter i hele 2004, dvs. med 3 måneders mellomrom. Samme tidspunkter er brukt for leddene bakover.

For hver enkelt vare, for eksempel kjøttdeig, er det beregnet gjennomsnittlig bruttomargin for de forskjellige leddene i verdikjeden og for de 4 tidspunktene. Resultatene for enkeltvarene presenteres ikke, men brukes til å beregne bruttomarginer for grupper

av produkter av svinekjøtt, storfekjøtt og blandede produkter samt for disse gruppene samlet, vektet med forbruksvekter.

I presentasjonen av resultatene sammenligner vi med resultatene i 1999 og 2000. For å bl.a. unngå sesongmessige variasjoner, sammenligner vi våre resultater fra 2004 med tallene for hele 1999 og hele 2000. Vi legger til grunn at dataene fra den gang var representative for situasjonen i den perioden, og at våre data er representative for 2004.

Hovedresultater i form av endring i bruttomargin i kroner per kg forbruksvare for alle produkter i undersøkelsen er vist i figuren under som sammenligner det samme vareutvalget og de samme vektene i 2000 og 2004.



Fra 2000 til 2004 har prisen til bonden og omsetningsavgiften gått ned. Avregningsprisen til bonde har vært fallende helt siden 1999. Omsetningsavgiften varierer ut fra markedsreguleringsbehovet. Når omsetningsavgiften øker, går prisen til bonden ned og motsatt når omsetningsavgiften reduseres.

Bruttomarginen til slakting, skjæring og foredling har økt med hhv. kroner 1,55, 3,70 og 4,26 per kg. Slaktemarginens andel av netto forbrukerpris har gått fra 4,3 prosent til 6,0 prosent. Skjæremarginens andel av netto forbrukerpris har gått fra 11,3 prosent til 15,3. Foredlingsindustrien har økt bruttomarginens andel av netto forbrukerpris fra 27,9 prosent til 31,2 prosent.

Bruttomarginene i handelen i nominelle kroner har gått ned med kroner 1,54 per kg, og andelen av denne i prosent av netto forbrukerpris har gått ned fra 17,7 prosent til 14,3 prosent. Netto forbrukerpris i på produktutvalget i undersøkelsen har økt med kroner 5,86 fra 2000 til 2004 noe som er en økning på 8,0 %.

1 Innledning og bakgrunn

1.1 Bakgrunn

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) i samarbeid med ECON la i 2001 fra rapporten «Kjøttpriser fra bonde til butikk – utvikling i bruttomarginer på produkter av svin og storfe fra 1998 til 2001» (Løyland m.fl. 2001). Dette notatet baserer seg på NILFs rapport fra 2001 i metodegrunnlag og datautvalg.

Den norske forbrukeren er kjent for å være prisbevisst og følgelig oppstår det er stort fokus på priser og marginer fra både media og politikere. Denne undersøkelsen kom i stand på initiativ fra NILF og Landbruks- og Matdepartementet som en oppfølging av de undersøkelsene vi har gjort tidligere. Prosjektet er finansiert av forskningsmidler over jordbruksavtalen, og av Verdiskapingsprogrammet for mat.

Det understrekes at undersøkelsen ikke belyser utviklingen i fortjeneste, men bruttomarginer, dvs. differansen mellom salgspris og innkjøpspris på ulike nivåer for kjøttprodukt eller kjøttråvare. Bruttomarginen må således dekke både andre kostnader enn selve kjøttråvaren og evt. fortjeneste.

1.2 Prosessen

Prosjektet var under planlegging fra våren 2004, men kom ikke i gang før i desember 2004 på grunn av formelle avklaringer av finansieringen. Selv om arbeidet skulle bygge på metoder som er benyttet tidligere, har NILF sammen med referansegruppen brukt betydelig tid på drøftinger av for eksempel om vareutvalg, spesifisering av data, og ikke minst selve deltagelsen i undersøkelsen. Følgende personer har deltatt i referansegruppen:

Tabell 1.1 Medlemmer i referansegruppen

Firma	Person
Rema 1000	Harald A. Kalvøy
ICA Norge	Thor Linge
COOP	Tor Helge Gundersen
Norgesgruppen	Svein Bekkelund
Kjøttbransjens Landsforbund (KLF)	Bjørn-Ole Juul-Hansen
Nordfjord Kjøtt	Vibeke Roksvaag
Gilde Norsk Kjøtt	Kjell Sigmund Sandgrind
Prior	Ken Markmanrud
Handels- og servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH)	Harald Jachwitz Andersen

Prosjektet har tatt vesentlig lenger tid enn opprinnelig planlagt. Forsinkelsene kan i all hovedsak forklares ut fra tre forhold:

- Vi har foretatt en utvidelse av undersøkelsen i form av en ekstra datarunde for å fastlegge vareutvalget, samle inn data for flere varianter av hvert produkt og forsøk på å skille ut grossistleddet som en egen margin.
- Fristene for innlevering av data er dels sterkt overskredet.
- Mangelfulle dataleveranser i forhold til spesifikasjon.

Forsinkelsen har i seg selv medført at framdriften også er påvirket av ferieavviklingen i sommer. For egg- og fjørfesektoren gjelder spesielle forhold som gjør at resultatene derfra vil bli offentliggjort i en senere rapport.

2 Utvikling i næringsmiddelindustrien og dagligvarehandelen

I dette kapitlet vil vi først gi en kort oversikt over det norske markedet for egg- og kjøttvarer. Videre vil vi se nærmere på status og utvikling i norsk næringsmiddelindustri og dagligvarehandelen de senere årene. Vi vil i kapitlet også gi en oversikt over noen faktorer og forhold som kan være med på å forklare utviklingen i marginene i verdikjeden for kjøtt i løpet av perioden 1998 til 2004.

2.1 Totalmarkedet for egg- og kjøttvarer

Produksjonsverdi

Norsk kjøttindustri hadde i 2004 en samlet produksjonsverdi på om lag 6,49 mrd. kroner, hvorav storfekjøtt sto for 40 prosent, svinekjøtt 36 prosent mens kylling sto for 10 prosent av produksjonsverdien. Tabell 2.1 gir en oversikt over produksjonsverdien for kjøtt i perioden 1990 til 2004. Som vi ser av tabellen har produksjonen av storfekjøtt og svinekjøtt holdt seg på tilnærmet samme nivå i hele perioden (målt i produksjonsverdi). Produksjonsverdien for kylling har derimot økt med 72 prosent i løpet av perioden, fra 395 mill. kroner til 681 mill. kroner. I løpet av perioden 1990 til 2004 har det relativt sett vært en nedgang i produksjonsverdien for storfe og svin, mens det har vært en relativ økning i produksjonsverdien for kylling.

Ser vi på produksjonen av egg, har den variert relativt mye i løpet av de siste 10–15 årene, og mens det i 1990 ble produsert egg for 654 mill. kroner var produksjonsverdien på 563 mill. kroner i 2004.

Tabell 2.1 Produksjonsverdi for kjøtt i perioden 1990–2004 (i 1 000 kr)

	1990	1995	2000	2004
Storfe kjøtt	2 482 966	2 541 359	2 297 960	2 576 595
Svine kjøtt	2 367 452	2 220 879	1 889 338	2 367 452
Kylling	395 274	424 908	574 261	681 296
Annet kjøtt og fjørfe	578 524	772 121	865 404	864 243
Total produksjonsverdi	5 824 216	5 959 267	5 626 963	6 489 586

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2005)

Import og eksport

Norges tollbaserte importvern fungerer slik at tollsatsene gir en prispreferanse for norskprodusert kjøtt når det norske kjøttmarkedet er i balanse. Er det for lite norskprodusert kjøtt og prisene stiger innenlands, vil myndighetene senke tollsatsene og derigjennom presse ned prisene på norsk kjøtt. I tillegg til det tollbaserte importvernet er Norge gjennom WTO-avtalen pliktet til å ha minsteadgangskvoter for en rekke landbruksvarer. Det er Statens landbruksforvaltning (SLF) som administrerer importkvoter med reduserte tollsatter. Enkelte av kvotene er globale, det vil si åpne for import fra alle land. I tillegg finnes det blant annet GSP-kvoter for import fra utviklingsland og bilaterale tollkvoter, det vil si kvoter fra et bestemt land eller grupper av land, som følge av inngåtte frihandelsavtaler (Rogstad 2005).

For kjøttvarer er det minsteadgangskvoter (WTO-kvoter) med redusert tollsatt for storfe kjøtt, svine kjøtt og sau/lammekjøtt. Minsteadgangskvoten for storfe kjøtt er på 1 084 tonn, for svine kjøtt er kvoten på 1 381 tonn, mens den er på 206 tonn for sau/lammekjøtt.¹ MUL-land, inkludert Botswana og Namibia², har toll- og kvotefri markedsadgang for import av kjøtt til Norge, men volumet oppad er begrenset til 2 700 tonn. Importen av storfe kjøtt fra MUL-land (i praksis fra Botswana og Namibia) var i 2002 på 2 700 tonn, mens den var på 2 500 tonn i 2003 og i 2004 (som utbeina vare). Det er forventet en import på ca. 2 700 tonn storfe kjøtt i 2005 fra MUL-land (Rogstad 2005).

Tabell 2.2 gir en oversikt over utviklingen i Norges handel med kjøtt fra 1990 til 2004, fordelt på ulike kjøttslag og kjøttvarer. Som man ser av tabellen så varierer både import- og eksportverdien og mengdene en del i løpet av perioden. Dette skyldes bl.a. at det norske markedet for kjøtt er regulert og dersom markedssituasjonen varierer, vil det være en del årlige variasjoner i den norske handelen med kjøttvarer. Vi har her ikke tatt hensyn til grenshandelen med kjøtt.

¹ Gjelder beinet kjøtt.

² Botswana og Namibia er ikke definert som MUL-land av FN.

Tabell 2.2 Import og eksport av kjøtt og kjøttvarer i perioden 1990–2004 (i 1 000 kr og i 1000 kg)

	1990		1995		2000		2004	
	1000 kr	1000 kg	1000 kr	1000 kg	1000 kr	1000 kg	1000 kr	1000 kg
Import	83 678	5 072	238 265	11 787	240 921	8 615	441 802	13 279
svinekjøtt	17 545	1 498	90 486	4 954	29 831	1 908	32 114	1 629
storfekjøtt	24 689	973	63 984	2 789	106 412	3 135	258 437	7 265
kylling	48	3	4 854	305	2 968	153	4 393	133
annet kjøtt og kjøttvarer	41 396	2 598	78 941	3 739	101 710	3 419	146 858	4 252
Eksport	82 303	11 009	18 684	1 506	41 583	3 624	96 149	6 934
svinekjøtt	14 099	1 538	1 339	157	12 426	1 326	46 673	3 693
storfekjøtt	53 755	7 314	3 474	319	9 721	1 008	11 966	338
kylling	0	0	16	0	1 230	41	9 573	357
annet kjøtt og kjøttvarer	14 449	2 157	13 855	1 030	18 206	1 249	27 937	2 546
Nettoimport	1 375	-5 937	219 581	10 281	199 338	4 991	345 653	6 345

Kilde: SSB (2005)

Norges handel med egg er relativt beskjeden og i 2004 ble det importert 109 tonn hønseegg til en verdi av 0,97 mill. kroner, mens det samme år ble eksportert 119 tonn hønseegg til en verdi av 1,32 mill. kroner.

Forbruk av kjøtt og kjøttvarer

Norske husholdninger brukte i følge SSB sin forbruksundersøkelse gjennomsnittlig kr 35 050 per år på mat og alkoholfrie drikkevarer i perioden 2001–2003, noe som utgjør ca. 11,5 prosent av husholdningenes totale forbruksutgifter. Ser vi på forbruket av mat brukte husholdningene i samme periode i gjennomsnitt kr 7 509 på kjøtt og kjøttvarer, dvs. om lag 21 prosent av de totale utgiftene til mat. Videre brukte husholdningene årlig om lag kr 509 på egg. Tabell 2.3 gir en oversikt over husholdningens årlige utgifter til matvarer, kjøttvarer og egg per husholdning.

Tabell 2.3 Utgift til mat per husholdning per år (i kr og prosent) for matvarer og kjøttvarer, 2001–2003

	Utgift per husholdning (i kr)	Andel av de totale utgiftene til mat (i %)
Matvarer	35 050	
Storfe	863	2,5
Svin	1 178	3,4
Fjørfe	763	2,2
Sau og geit	437	1,3
Tørket, saltet el. røkt kjøtt	2 380	6,8
Hermetisert el. bearbeidet kjøtt	1 629	4,6
Annet kjøtt	259	1,0
Sum kjøtt	7 509	21,4
Sum egg	509	1,5

Kilde: SSB (2004)

Når det gjelder forbruket av kjøtt oppgir ulike kilder ulik utvikling i kjøttforbruket, der forskjellene først og fremst skyldes ulike beregningsmetoder. I følge Sosial- og helsedirektoratet (2004) var engrosforbruket av kjøtt på om lag 61,7 kg per person i 2004. Videre viser Sosial- og helsedirektoratets beregninger at kjøttforbruket har økt med ca. 13,4 kg siden 1989. Det er spesielt forbruket av fjørfekjøtt som har økt, og i perioden 1989 til 2003 har forbruket av fjørfekjøtt tredoblet seg. I følge SSBs forbruksundersøkelse (2004) har den totale kjøttmengden som er anskaffet av privathusholdninger forandret seg lite de siste tjue årene. I følge SSB sin forbruksundersøkelse (2001–2003) er det årlige forbruket av kjøtt per person på 46,3 kg. Av dette kommer om lag 8 prosent fra storfe, 17 prosent fra svin, 12 prosent fra fjørfe, 6 prosent fra sau og geit og 57 prosent fra annet kjøtt.³

2.2 Status og utvikling i norsk kjøttindustri og dagligvaremarked

2.2.1 Om kjøttindustrien

Den norske kjøttindustrien er delt i to hovedgrupperinger, kjøttssamvirket (Gilde Norsk Kjøtt) som eies av bøndene og den uavhengige kjøttindustrien som er organisert i Kjøttbransjens Landsforbund (KLF).

Gilde Norsk Kjøtt BA er et landsdekkende samvirkekonsern. Med basis i norsk kjøttproduksjon driver selskapet slakting, foredling og salg av kjøttvarer etc. Gilde Norsk Kjøtt BA er organisert som et konsern med Gilde Norsk Kjøtt som morselskap og fem regionale Gilde-bedrifter innenfor kjernevirksomheten. Konsernet har også en rekke andre datterselskaper. På det norske kjøttmarkedet er Gilde Norsk Kjøtt dominerende når det gjelder slakting med en markedsandel på over 75 prosent, men de har også en sterk stilling innen skjæring og foredling. Gilde Norsk Kjøtt har siden 1930, da Omsetningsloven ble vedtatt, på vegne av myndighetene hatt oppgaven med å sikre forsyningen av kjøtt over hele landet og regulere markedet slik at det er balanse mellom tilbud og etterspørsel. I 1950 fikk dessuten Gilde Norsk Kjøtt sammen med de øvrige økonomiske organisasjonene i landbrukssamvirket (Tine, Prior etc.) i oppgave å ta ut de priser i markedet som Staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde og Småbrukarlag blir enige om i jordbruksavtalen dersom markedsforholdene tillater det. Markedsreguleringen innebærer blant annet å iverksette tiltak for å stimulere kjøttproduksjonen hvis den er mindre enn etterspørselen i markedet, og sørge for tiltak for å hindre overproduksjon hvis produksjonen er større enn etterspørselen. I tillegg brukes import og eksport som virkemidler for å balansere tilbud og etterspørsel i det norske markedet (SLF 2005).

KLF er bransjeorganisasjon for uavhengige, investoreide, norske kjøttbedrifter. Medlemmene er bl.a. slakterier, skjærebedrifter, kjøttindustribedrifter og spesialforretninger. KLF representerer omlag 50 prosent av verdiskapingen innenfor norsk kjøttbransje og har ca. 200 medlemsbedrifter. KLF sine medlemsbedrifter har en samlet markedsandel av det totale kjøttmarkedet i Norge på omlag 25 prosent på slakting, 40 prosent på skjæring og 57 prosent på foredling (KLF 2005). Disse bedriftene har over 4 000 ansatte som arbeider innen slakterier, skjære- og stykningsbedrifter, foredlingsbedrifter, engroshandlere, håndverksbedrifter og spesialforretninger.

Samlet sett, hadde kjøttindustrien i 2003 om lag 12 870 sysselsatte, og står med det for 25 prosent av alle industrisysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Fra

³ Annet kjøtt inkluderer her tørket, saltet eller røkt kjøtt, annet hermetisert eller bearbeidet kjøtt og annet ferskt eller frosset kjøtt (SSB, 2004).

1993 og frem til 2003 har det vært en positiv vekst i antall sysselsatte på 22 prosent, men både i 2003 og 2004 har antall sysselsatte i bransjen gått ned. Når det gjelder utviklingen i antall bedrifter i kjøttbransjen har antall bedrifter gått ned med 9 prosent i løpet av perioden 1993 til 2003, og i 2003 var det bare 229 bedrifter innen denne bransjen. Det har i lang tid vært en strukturrasjonalisering i den norske kjøttindustrien, og utviklingen har vært forsterket de siste 10–15 årene. Fra 1993 til 2003 har antall sysselsatte per bedrift økt fra 41,7 til 56,2. Det har i denne perioden også vært en økt grad av spesialisering i markedet, der flere bedrifter har blitt mer spesialiserte med for eksempel færre slaktelinjer og deltakelse i færre ledd i verdikjeden (Kjuus 2005).

De siste 10 årene har kjøttbransjen hatt en betydelig vekst i produksjonsverdien, og fra 1993 til 2003 har produksjonsverdien økt fra 22,3 mrd. kroner til 36,5 mrd. kroner. Ut i fra foreløpige tall var det også en positiv vekst i produksjonsverdien i 2004. Det har i samme periode også vært en positiv vekst i bearbeidingsverdien til markedspriser, der den har økt fra 2,5 mrd. kroner i 1993 til 5,4 mrd. kroner i 2003 (Kjuus 2005).

2.2.2 Om dagligvarehandelen

Dagligvarehandelen er den største omsetningskanalen av matvarer i Norge og domineres av de fire store kjedene NorgesGruppen, Coop Norge, ICA Norge og Rema 1000. I 2004 hadde de fire største kjedene en samlet markedsandel på 99,3 prosent, hvorav NorgesGruppen hadde en markedsandel på 34,8 prosent, mens Coop Norge, ICA Norge og Rema 1000 hadde en markedsandel på hhv. 24,6 prosent, 22,4 prosent og 17,5 prosent. I 2004 var omsetningen i dagligvarehandelen på til sammen om lag 100,877 mrd. kroner og det var samme år 4 556 aktive butikker (Dagligvarehandelen 2005).

De fire store dagligvarekjedene har de senere årene økt sin markedsrett ved å knytte seg sterkere til grossister, utvikle egne grossistfunksjoner og også egne firma for produksjon og distribusjon av næringsmidler. Den største paraplykjeden, NorgesGruppen, eier ca. en fjerdedel av utsalgsstedene selv, resten er organisert gjennom franchiseavtaler og selvstendige kjøpmenn. Også ICA Norge og spesielt Rema 1000 satser på franchisekonsepter. Samlet sett har alle butikkene tilknyttet NorgesGruppen ca. 35 prosent av dagligvaremarkedet i Norge, og er sammen med COOP de eneste aktørene i Norge som dekker alle segmentene fra lavpris til hypermarked.

Små supermarkeder (400–999 kvm) dominerer det norske dagligvaremarkedet med en andel på 48,7 prosent, Store supermarkeder (1000–2499 kvm) og små butikker (superetter) (100–399 kvm) utgjør også en betydelig del av norsk dagligvare med en andel på hhv. 20 prosent og 24 prosent. Såkalte hypermarkeder og øvrige butikker har minst markedsandel med hhv. 5,7 prosent og 1,2 prosent. De senere årene har butikkstrukturen endret seg noe, der både små og store supermarkeder har hatt en økende markedsandel mens små butikker (superetter) har hatt en fallende markedsandel (ACNielsen 2005).

Utviklingen de siste årene viser en økt internasjonalisering i dagligvarehandelen. Dette er i tråd med de globale konsolideringstendensene i detaljhandelen med dagligvarer. Økt kjøpermakt og stordriftsfordeler innen innkjøp og merkevarer gir grunnlag for de internasjonale alliansene og eierskap på tvers av landegrensene. Coop Norden AB eies av det norske forbrukersamvirket (20 prosent), den danske fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger (38 prosent) og det Svenske Kooperative Förbund (42 prosent). ICA Norge AS som tidligere var et norskeid datterselskap av ICA AB er nå solgt til Sverige. ICA AB inngår i Royal Ahold som er verdens tredje største detaljhandelsgruppering (ICA 2005). NorgesGruppen inngikk i 2003 et forpliktende samarbeid med det franske konsernet Carrefour på områder innenfor konseptutvikling, kompetanseheving, innkjøps-samarbeid og utvikling av egne merkevarer og non-foodprodukter (NorgesGruppen

2005). NorgesGruppens avtale med Carrefour er per d.d. under avvikling. Rema 1000 er en del av den norske Reitangruppen som har utsalgssteder i både Norge, Danmark, Sverige og Slovakia og er innkjøpspartnere med det tyske Edaka-konsernet (Reitangruppen 2005).

2.2.3 Vertikal integrering

De siste 10–15 årene har grossistledet i stadig større grad blitt integrert med dagligvarekjedene, og kjedene har i større grad tatt kontroll over vareflyten fra produsent til butikk. I handelen har det de siste tiårene vært en tydelig utvikling i retning av at detaljistene ønsker større kontroll over distribusjonsaktiviteter. Konsolideringen av dagligvarehandelen de siste tiårene kan dels forklares i mulighetene for effektivitetsgevinster gjennom stordriftsfordeler og bedre samordning og kontroll over leveringskjedene. Innkjøps- og logistikkfunksjoner er meget viktige i dette henseende. Slike gevinster kan realiseres innenfor bl.a. krevende grossistfunksjoner som lagring og distribusjon av ferskvarer.

Handelen i Norge står for ca. 50 prosent av distribusjonen selv, men industrien står fortsatt selv for store deler av ferskvaredistribusjon innenfor noen varegrupper. Dette skyldes først og fremst at samvirkene i 1994 opprettet et distribusjonssamarbeid gjennom Landbrukets Ferskvaredistribusjon (LFD). LFD ble etablert for å sikre eierne en effektiv ferskvaredistribusjon, øke servicegraden og samtidig opprettholde kontrollen med egen varestrøm og verdiskapning helt fram til sluttbrukermarkedet. Distribusjonssamarbeidet var et resultat av «kampen» om verdikjedeaktivitetene mellom næringsmiddelindustrien, grossistene og detaljistene. Bakgrunnen for at næringsmiddelindustrien er i posisjon for å kontrollere distribusjonen er begrunnet med betydelige krav til kompetanse og spesialiserte aktiva for å kunne håndtere slik distribusjon. Det kan også være en betydelig konkurransefordel å kontrollere distribusjonsnettverket for ferskvarer (Bergan et al. 2002). Fram til 1. januar 2005 har både Gilde, Tine og Prior distribuert ferskvarer gjennom LFD, men Prior avviklet i 2003 distribusjonen av egg gjennom LFD, og f.o.m. 2005 gikk Prior helt over til grossistdistribusjon.

2.3 Kostnadsfaktorer og andre forhold

Vi vil her se nærmere på noen av de faktorene som påvirker kostnadsnivået og kostnadsutviklingen i kjøttindustrien og i dagligvarehandelen. I tillegg vil vi kort si noe om de viktigste rettsreglene (lover og forskrifter m.m.) og avgiftene som regulerer kjøttindustrien.

2.3.1 Kostnadsfaktorer

Kjøttindustriens råvarekostnad og andre nøkkeltall

Kjøttråvare som innsatsfaktor er nær koblet til selve produktet foredlet vare, og har dermed en stor betydning for kostnadsutviklingen i kjøttsektoren. Samtidig fastsettes råvareprisen i stor grad gjennom de landbrukspolitiske rammebetingelsene, og kjøttindustrien har derfor et relativt lite handlingsrom i forhold til råvarekostnaden.

Resultatregnskap fra siste års regnskap for Gilde Norsk Kjøtt BA viser at forbruk av innkjøpte varer (inkludert kjøttråvare og andre tilsetningsstoffer) utgjør om lag 60–65 prosent av de totale driftskostnadene (Gilde 2005). Tidligere regnskap fra Gilde Norsk Kjøtt BA (daværende Kjøttssamvirket) viser at varekostnaden utgjorde om lag 2/3 av driftskostnadene i perioden 1998–2000. For aktører utenfor Gilde Norsk Kjøtt BA ut-

gjorde vareforbruket ca. 70 prosent av driftskostnadene i perioden 1998–1999 (Løyland et al. 2001).

For å si noe om kostnadsutviklingen i kjøttindustrien har vi i tabell 2.4 satt opp kjøtt-samvirkes totale kostnader per kilo tilførte mengder av kjøtt, sammenholdt med utviklingen i konsumprisindeksen. Av tabellen ser vi at Gildes totale kostnader per enhet de senere årene har økt mer enn konsumprisindeksen. Etter alt og dømme skyldes dette i stor grad økte kostnader på grunn av økt videreføring og produktutvikling. Videre er det en viss ulikhet i de kostnader som inngår i slaktekostnadene i forhold til konsumprisindeksen. I konsumprisindeksen spiller lav importert prisstigning de senere årene sannsynligvis ut i større grad enn tilfellet er for slaktekostnadene. For slaktekostnadene vil særlig lønnskostnadene, som har økt sterkere enn konsumprisindeksen i de senere årene, ha stor vekt. Innen industrien har en også omstillingskostnader som slår ut enkelte år.

Tabell 2.4 Totale kostnader i kr per kg tilførte mengder av kjøtt

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kjøtt	100,0	118,1	116,6	129,6	133,0	145,2
KPI	100,0	103,1	106,3	107,6	110,3	110,8

Kilde: NILF

Kjøtt-samvirkes normerte slaktekostnad (slaktemarginen) benyttes i grunnlaget for kjøtt-samvirkes veiledende noteringspris (avregningspris) til produsent. De normerte slaktekostnadene per dyreslag er gjengitt i tabell 2.5.

Tabell 2.5 Normerte slaktekostnader per dyreslag 1999–2004 (kr/kg)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Storfe	4,60	4,83	5,17	5,41	5,66	5,74
Slaktegris ¹⁾	3,45	3,62	3,89	4,91	5,15	5,23

1) Ikke sammenlignbar før/etter 2002 pga. endret avregning for gris

Kilde: NILF

SSB publiserer regnskapsstatistikk for industrien og for undergruppen næringsmiddelindustri. Tabell 2.6 og viser noen finansielle nøkkeltall for næringsmiddelindustrien generelt og for kjøttindustrien/Gilde Norsk Kjøtt spesielt. Totalrentabilitet viser avkastning på investert kapital (driftsresultat i prosent av driftsinntektene), mens egenkapitalrentabilitet viser avkastning på egenkapital (ordinært resultat før skattekostnad + rentekostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital per 31.12.). Driftsmargin viser ordinært resultat i prosent av egenkapital per 31. 12.

Av tabellene ser vi at avkastningen på både den totale kapitalen og eiernes investeringer har vært lavere hos Gilde Norsk Kjøtt BA enn for næringsmiddelbedrifter totalt i hele perioden. I forhold til næringsmiddelindustrien har kjøttindustrien små driftsmarginer, og av tabellen ser vi at driftsmarginen for næringsmiddelindustrien i 2002 var på 3,6 mens den for kjøttindustrien (tall i parentes) lå på 2,7.

Tabell 2.6 Nøkkeltall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien

Ar	Totalrentabilitet ¹⁾	Egenkapitalrentabilitet ²⁾	Driftsmargin ³⁾
2000	10,0	18,1	3,4
2001	8,8	14,5	3,4
2002	8,1	14,3	3,6
2003	11,4	22,2	-

Kilde: Kjuus (2005)

Tabell 2.7 Nøkkeltall for kjøttindustrien/Gilde Norsk Kjøtt BA

Ar	Totalrentabilitet ¹⁾	Egenkapitalrentabilitet ²⁾	Driftsmargin ³⁾
2000	-0,8	-7,7	1,75
2001	1,5	-5,4	2,01
2002	5,2	2,8	2,67
2003	6,3	8,9	-
2004	7,3	13,0	-

1) Tall for Gilde Norsk Kjøtt BA

2) Tall for Gilde Norsk Kjøtt BA

3) Tall for kjøttindustrien totalt

Kilde: Gilde Norsk Kjøtt BA (2005) og SSB (2005)

Dagligvarehandelens innkjøpskostnad og andre nøkkeltall

Innkjøpte varer er den største kostnaden ved butikkdrift. Tall fra finansregnskaper i detaljhandelen med dagligvarer i Norge fra 1995 viste at vareforbruket utgjorde i overkant av 80 prosent av driftskostnadene (Haga et al. 1997). Av de øvrige driftskostnader utgjorde lønn i gjennomsnitt noe under 50 prosent eller ca. 8 prosent av driftskostnadene totalt. Det er ikke mulig å skille ut inntekter og kostnader forbundet med omsetning av ulike varer innen dagligvarehandelen. I følge Haga et al. (1997) utgjorde matvarer tilnærmet 80 prosent av omsetningen i dagligvarehandelen.

Det har de senere årene vært et økt prislefokus i dagligvarehandelen, noe som har ført til en økt grad av kjedenes egne merkevarer (EMV) i butikkene. I 2004 lå andelen EMV i butikkene på 8,5 prosent mot 8,2 prosent i 2003 (Dagligvarehandelen, 2005). Den økende andelen av EMV i dagligvarehandelen vil kunne være med på å redusere dagligvarekjedenes innkjøpskostnader i noen grad.

SSB publiserer regnskapsstatistikk for aksjeselskaper. Tabell 2.8 viser de nyeste nøkkeltall for gruppen «butikkhandel med bredt vareutvalg» (NACE-gruppe 52.1). I forhold til en del andre virksomheter har varehandel små driftsmarginer, men store volumer og høy omløpshastighet i varebeholdningen gjør at kapitalavkastningen likevel kan bli høy.

Tabell 2.8 Nøkkeltall for aksjeselskaper innen butikkhandel med bredt vareutvalg

Ar	Totalrentabilitet	Egenkapitalrentabilitet	Driftsmargin
1998	10,0	20,7	2,7
1999	7,6	16,4	2,2
2000	11,1	23,4	3,4
2001	5,9	7,4	1,5

Kilde: SSB (2000-2004)

Lønnskostnader

Etter råvarekostnadene er lønnskostnaden (inkl. arbeidsgiveravgift, folketrygdavgift, pensjonskostnader og lignende) generelt sett den enkeltfaktoren som betyr mest for driftskostnadene både i varehandelen og i kjøttindustrien (Løyland et al. 2001).

Tabell 2.9 gir en oversikt over utviklingen i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien for kjøttindustrien i perioden 1993 til 2002. Av tabellen ser vi at fra 1993 til 2000 økte lønnsandelen (målt i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien) i kjøttindustrien med ca. 16 prosent, men lønnsandelen har gått noe ned igjen i perioden 2000 til 2002. Hovedforklaringen på denne utviklingen er at produksjonsverdien i kjøttbransjen hadde en svak vekst på 90-tallet, men at produksjonsverdien spesielt de senere årene har økt noe mer (Kjuus 2005).

Tabell 2.9 Utvikling i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien, 1993–2002 (indeks, 1993 = 100)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kjøttindustrien	100	110	114	114	114	113	112	116	104	98

Kilde: Kjuus (2005)

Når det gjelder *lønnsutviklingen*⁴ innen de enkelte leddene i kjøttindustrien i Norge, har denne også vært positiv de senere årene. En undersøkelse gjennomført av Dalen og Riis (2003) viser at lønnsøkningen har vært størst innen foredling med en lønnsvekst på 69 prosent i perioden 1996–2002. For slakting har det vært en lønnsvekst på 53 prosent, mens det for skjæring har vært en lønnsvekst på 55 prosent.⁵

Ser vi på utviklingen i lønnsveksten i industrien sammenlignet med varehandelen, har disse hatt en relativt lik lønnsvekst de senere årene, men industrien hadde noe høyere lønnsvekst i perioden 2001–2004, med unntak av i 2003. Tabell 2.10 gir en oversikt over årlig lønnsvekst i industrien og i varehandelen fra 1996 til 2004. I dagligvarehandelen er det en stor andel deltidsansatte, men det finnes ingen oversikt over lønnsveksten for denne arbeidsgruppen.

Tabell 2.10 Beregnet lønnsvekst i industrien og for HSH-bedrifter i varehandel

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Industrien	4,2	4,1	6,1	4,7	4,6	5,1	5,6	4,0	3 ¾
Varehandel	5,4	4,1	6,1	4,9	4,5	4,8	5,0	4,4	3 ½

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppjøret (2005)

Når det gjelder den årlige lønnskostnadsveksten i norsk industri har denne hatt en relativt høy vekst i timelønnskostnadene de siste 10 årene. Av tabell 2.11 ser vi at mens timelønnskostnadene økte med 4,1 prosent i 1996, var økningen på hele 6,2 prosent i 2001. Imidlertid har norsk industri hatt en noe lavere utvikling i lønnskostnadene de senere årene, og i 2004 gikk timelønnskostnaden opp med bare 2,3 prosent. Sammenlignet med våre handelspartnere, har norsk industri det siste tiåret hatt en betydelig høy-

⁴ Målt som lønnskostnader per time, der man ser på de samlede personalkostnader opp mot bedrifters timeverksbruk.

⁵ Denne undersøkelsen er basert på et lite utvalg av bedrifter (7 stk).

ere vekst i lønnskostnadene, men i 2004 var lønnskostnadsveksten hos våre handelspartnere på 3,0 prosent noe som var bidro til å bedre den kostnadmessige konkurransevnen i norsk industri.

Tabell 2.11 Utvikling i timelønnskostnader i industrien (%-vis endring fra året før)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Norsk industri	4,1	4,4	5,9	5,9	5,8	6,2	5,2	4,3	2,3

Kilde: Kjuus (2005)

2.3.2 Avgifter og rettsregler

Avgifter

Norsk kjøttbransje er pålagt en rekke avgifter som påvirker kostnadene i norsk kjøttproduksjon og som derigjennom påvirker kjøttprisene. Vi vil nedenfor se nærmere på de viktigste avgiftene som norsk kjøttbransje omfattes av (SLF 2005).

Omsetningsavgift

I Norge har man en omsetningsavgift som skal brukes til tiltak som fremmer omsetningen av landbruksprodukter. Avgiften er lagt på produsenten, der det for kjøtt betales en avgift per kg produsert kjøtt av sau/lam, storfe/kalv og svin. Per 01.01.05 var avgiftssatsen på 2,50 kr/kg for sau/lam, 0,50 kr/kg for storfe/kalv, 2,40 kr/kg for svin og 0,45 kr/kg for kylling. For egg var avgiftssatsen på 0,80 kr/kg per 01.01.05. I 2004 ble det innbetalt 177,3 mill. kroner i omsetningsavgift på kjøtt mens det ble innbetalt 36,6 mill. kroner i omsetningsavgift for egg. Tabell 2.12 gir en oversikt over avgiftssatsene for storfe, svin kylling og egg i perioden 1998–2004.

Tabell 2.12 Satser for omsetningsavgift, perioden 1999–2004 (kr/kg)

	Feb. 99	Mai 99	Aug. 99	Nov. 99	Feb. 00	Mai 00	Aug. 00	Nov. 00	Feb. 04	Mai 04	Aug. 04	Nov. 04
Storfe	2,00	2,00	2,50	3,00	3,00	3,00	2,00	1,50	0,50	0,50	1,00	0,50
Svin	1,50	1,00	2,50	2,50	2,50	2,00	2,00	1,00	0,60	0,60	0,90	1,50
Kylling	0,40	0,40	0,40	0,40	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60
Egg	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60	0,60	0,70	0,70	0,70	0,70

Kilde: NILF

Fra kjøttkontrollavgift til kjøttkontrollgebyr

Den tidligere kjøttkontrollavgiften ble videreført som et gebyr fra 1. januar 2004, når Mattilsynet ble opprettet. Statens landbruksforvaltning krever inn kjøttkontrollgebyret for Mattilsynet, der gebyret er satt til kr 3 250 per dagsverk (Landbruks- og matdepartementet 2005). Kjøttkontrollgebyret blir fastsatt ut fra årsplaner for slaktning som hvert slakteri er pliktet til å levere. På bakgrunn av årsplanen utarbeider Mattilsynet en tilsyns- og kjøttkontrollplan (TKP) med oversikt over hvor mange dagsverk de forventer å bruke på kontrollen. Slakteriene betaler kjøttkontrollavgift ut fra antall dagsverk som forventes å gå med til kjøttkontrollen til en oppgitt dagsverkssats. Ut over denne fastsat-

te kjøttkontrollavgiften kan det bl.a. påløpe ekstra utgifter for arbeid utover kjøttkontrollens normalarbeidstid. Innkrevd kjøttkontrollgebyr for 2005 er anslått til 125,0 mill. kroner (Landbruksdepartementet, 2004). Overgangen fra kjøttkontrollavgift til kjøttkontrollgebyr medførte en økning i kjøttprisen på 0,08 kr/kg for både storfe og svin (Gilde Norsk Kjøtt BA 2005).

Forskningsavgift

I Norge har man en forskningsavgift som er pålagt alle råvarer av animalsk eller vegetabilsk opprinnelse. Formålet med forskningsavgiften er å sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til landbruksprodukter som nyttes til ervervsmessig bearbeiding eller framstilling av nærings- og nytelsesmidler. I 2005 utgjør avgiften 0,35 prosent av råvareverdien (både på import og norsk produksjon) og kan omregnes til en øresats på ca. 11 øre/kg for kjøtt og 0,05 øre/kg for egg. På importerte ferdigvarer utgjør avgiften 0,25 prosent av tollverdien (SLF 2005).

Fra næringsmiddelavgift til matproduksjonsavgift

Ved omsetning av matvarer har det frem til og med 2003 blitt pålagt en avgift på næringsmidler i form av en næringsmiddelavgift. I siste halvår av 2003 var denne næringsmiddelavgiften på 1,92 prosent for norskproduserte råvarer til konsum og industri og 1,92 prosent på importerte råvarer/halvfabrikata. På importerte ferdigvarer var næringsmiddelavgiften på 1,52 prosent. Næringsmiddelavgiften ble delvis avviklet fra og med 1. januar 2004 (for importerte produkter gjelder avviklingen fra 9. februar 2004), og ble erstattet med en matproduksjonsavgift. Formålet med matproduksjonsavgiften er at den skal finansiere Mattilsynets kostnader ved tilsyn og kontroll samt sikre helsemessige trygge næringsmidler og fremme helse, kvalitet og forbrukerhensyn langs hele produksjonskjeden. For norskproduserte landbaserte næringsmidler legges fakturabeløp, eksklusive merverdiavgift, ved kjøp fra råvareprodusenten, til grunn for avgiftsberegningen. Mattilsynet bestemmer hvor innkrevningen skal skje, men den skal i størst mulig grad skje hos grossistene (Kjesbu 2004). Avgiftssatsen for kjøtt i 2004 var på 0,50 kr/kg mens den i 2005 var på 0,45 kr/kg per godkjent slakt. For egg er avgiftssatsen i 2005 satt til 0,25 kr/kg. Importører av næringsmidler, halvfabrikata og råvarer som skal nyttes til næringsmidler, plikter også å betale matproduksjonsavgift, der satsen er satt til 0,80 prosent av avgiftsgrunnlaget⁶ på importerte ferdigvarer og halvfabrikata og 1,29 prosent av avgiftsgrunnlaget på importerte råvarer (SLF 2005). Innkrevd matproduksjonsavgift for 2004 var totalt på 422,6 mill. kroner, hvorav ca. 55 prosent fra norskproduserte landbaserte varer, 38 prosent fra importerte varer og 7 prosent fra norskprodusert fisk (Kjesbu, 2004).

Merverdiavgift

I 2001 gjennomførte Regjeringen en merverdiavgiftsreform som innebar at den alminnelige avgiftssatsen økte fra 23 prosent til 24 prosent med virkning fra 1. januar 2001, mens avgiftssatsen ved omsetning av mat («matmomsen») ble satt ned til 12 prosent i. juli 2001. En begrunnelse for å innføre lavere merverdiavgift for matvarer var ønsket om å redusere grensehandelen. Merverdiavgiften på matvarer ble videre satt ned til 11 prosent f.o.m. 1. januar 2005.

Arbeidsgiveravgift

Fram til 1. januar 2004 har Norge hatt en differensiert arbeidsgiveravgift. Det har vært arbeidstakerens bostedskommune som har vært avgjørende for hvilken sone/sats som skal

⁶ Avgiftsgrunnlaget vil her være varens tollverdi/importverdi inn til Norge.

benyttes ved beregning av arbeidsgiveravgiften og hver sone har hatt ulike satser, der satsene har blitt redusert jo mer desentralisert kommunene ligger. Sone 5 (Finnmark, og deler av Troms) har for eksempel vært fritatt fra å betale arbeidsgiveravgift, mens avgiftssatsen har vært på 14,1 prosent i sone 1. Som følge av at den norske arbeidsgiveravgiften har måtte tilpasses EØS-avtalens regler, har dette medført at alle soner, der det ikke er gitt unntak, i utgangspunktet skal betale en avgiftssats på 14,1 prosent f.o.m. 1. januar 2004 (i sone 3 og 4 er det innført en overgangsordning på tre år som gjør at disse sonene ikke skal ha full avgiftssats før i 2007) (Kjuus 2004).

Rettsregler

En rekke rettsregler (lover og forskrifter m.m.) regulerer kjøttindustrien og handelen med kjøtt og kjøttvarer. Dette er forhold som industrien og handelen ikke har direkte kontroll over, men som påvirker kostnadsnivået. I perioden etter 2001 og frem til 2004 har en rekke forskrifter og andre offentlige reguleringer av betydning for kostnadsnivået blitt innført eller endret, og vi vil nedenfor kort gi en oversikt over de viktigste endringene:

- **BSE.** Det ble i 2001 innført et tiltaksprogram vedrørende kugalskap (BSE) og forbud mot bruk av kjøttbenmel (KBM) i fôr til produksjonsdyr. Dette førte til et økt kostnadsnivå i både jordbruket og i kjøttindustriensom følge av at kjøttindustrien nå ikke lenger fikk betalt for biproduktene. Som følge av BSE er kostnader til destruksjon av ben og avfall på skjæreleddet økt med 0,36 kr/kg (Forsell 2001 og Gilde Norsk Kjøtt BA 2005). I forbindelse med tiltaksprogram vedrørende BSE trådte også «Forskrift om spesifisert risikomateriale med hensyn til spongiforme encefalopatier (SRM)» i kraft. Denne forskriften innebar at mengden slakteavfall definert som SRM økte. Dette førte til en økt kostnad på skjæreleddet, samt en reduksjon i inntekt for innmat.
- **Rånekastrering.** F.o.m. 1. august 2002 så har all kastrering av gris måtte foregå med bedøvelse, dvs. med veterinær. Veterinærkostnadene med kastrering av gris medførte en økning i de direkte produksjonskostnadene for bonden (Kvame 2002).
- **Endring av konsesjonsregler.** For å stimulere til en mer kostnadseffektiv og konkurransedyktig produksjon ble konsesjonsgrensene innen fjørfe- og svineholdet økt med 50 prosent i 2003.
- **Gasspakking av kjøtt.** F.o.m. 1. juli 2004 ble det innført et forbud mot pakkegass med CO til ferskt kjøtt. Dette forbudet medførte økte kostnader ved foredling, distribusjon og salg av kjøtt fra storfe, svin, sau og fjørfe (Kjesbu og Mjelde 2003).

2.4 Oppsummering

Bruttomarginer i et ledd i verdikjeden, skal dekke innsats av arbeidskraft, kapital, forsikring, energi, andre råvarer og driftsmidler m.m., samt en rest til fortjeneste. En økt rest etter at alle produksjonskostnader er dekket, kan sees på som høyere fortjeneste per om-satt enhet. Hvis priser og forbruk av ulike innsatsfaktorer, anvendelse av biprodukter m.m. er konstant i undersøkelsesperioden, kan årsaken til økt bruttomargin være økt fortjeneste per enhet i perioden.⁷ Endres priser, forbruk av ulike innsatsfaktorer, anvendelse av biprodukter m.m. i perioden, blir sammenheng mellom endringer i bruttomargin og

⁷ Ved flervareproduksjon (når de ulike varer ikke produseres eller selges i et fast mengdeforhold) er forholdene kompliserte, fordi en del av de faste kostnadene som oftest er felles for flere varer. Da er det vanskelig (for ikke å si umulig) å beregne enhetskostnadene for hver enkelt vare på en utvetydig og teoretisk korrekt måte.

fortjeneste mer tvetydig. Høyere enhetskostnader kan da ha spist opp en eventuelt økt bruttomargin, og fortjenesten kan ha blitt redusert. På den annen side kan lavere enhetskostnader i et ledd føre til økt fortjeneste, selv om bruttomarginen skulle være konstant.

Vi har i dette kapitlet belyst noen utenforstående forhold som kan være med på å bidra til å kaste lys over kostnadsutviklingen i ulike ledd fra 2001 og frem til i dag. Gjennomgangen viser at flere forhold kan ha påvirket kostnadsnivået og produktiviteten i kjøttindustrien og varehandelen i løpet av perioden 2001 til 2004. Spesielt har økning i offentlige avgifter og kostnader som følge av offentlige pålegg medført en økning i kostnadene for kjøttindustrien, og da spesielt for skjæreleddet. Dette kan helt eller delvis gi seg utslag i utviklingen i bruttomarginer. Det er ikke gjort forsøk på å tallfeste utviklingen, og det er heller ikke formålet med undersøkelsen. Likevel bør utviklingen i bruttomarginer vurderes på bakgrunn av disse forholdene. Økt bruttomargin trenger derfor ikke være ensbetydende med økt fortjeneste. Om en ønsker nærmere kunnskap om årsaker til utvikling i bruttomarginer, trengs analyser rettet direkte mot dette. I tillegg til å studere utvikling i kostnader, bør en da også vurdere bl.a. endringer i etterspørselsforhold, markedsstruktur, konkurranseforhold og markedsrett (innen og mellom ledd i verdikjeden).

3 Datagrunnlag og metode

Vi vil i dette kapitlet først gjøre rede for prosjektets bakgrunn. Videre vil vi se nærmere på hvilke elementer som er endret siden forrige gang, datagrunnlaget, metoden og mulige metodeproblemer.

3.1 Bakgrunn

Som det framgår av innledningen, er denne rapporten en direkte oppfølging av NILF-rapport Nr. 2001-10 (Løyland m.fl. 2001). For å sikre sammenlignbarhet har vi lagt vekt på å benytte det samme metodiske grunnlaget og samlet inn de samme typer data. Som det vil framgå nedenfor, har de endringene som er gjort kun tatt sikte på å forbedre representativiteten i utvalget. Slik sett er metoden og datagrunnlaget en kopi av den forrige undersøkelsen. Vi har hatt full tilgang til datamaterialet og deler av de tekniske beregningene som ble gjennomført sist, slik at vi har hatt mulighet til å sammenligne metoder og resultater.⁸

Resultatene fra forrige undersøkelse viste at fra vinteren 1998/1999 til vinteren 2000/2001 ble prisen til bonde redusert med 2,01 kroner per kg ferdigvare. Tidsperioden dekket prisfallet til bonde og på helt slakt gjennom 1999 og 2000, og oppgangen igjen fra høsten 2000. Bruttomarginene i kjøttindustrien økte i denne perioden, mest tydelig i foredlingsindustrien hvor marginen økte med 1,83 kroner per kg ferdigvare (tilsvarer ca. 11 prosent økning), men økningen i slaktemargin er også betydelig og utgjør den relativt største økningen (37 prosent). Bruttomarginen i handelen ble redusert med 0,31 kroner per kg, og forbrukerprisen gikk opp med 0,52 kroner per kg.

Bakgrunnen for forrige rapport var en undersøkelse fra høsten 2000 (Løyland og Gudem 2000) som viste at mens prisene til bonde og for hele slakt falt betydelig fra begynnelsen av 1999, var det ikke tilsvarende fall i prisene til forbruker. Marginer og utvikling i marginer i kjøttsektoren er ellers tidligere behandlet bl.a. i Strøm (1999) og Strand og Aas (2001). Undersøkelsen av kjøttsektoren i Strøm (1999), utført av ECON, var en

⁸ Beregningene i 2001 ble gjort i en kombinasjon av Excel og SPSS. I denne omgangen er alle beregninger gjort i Excel.

tverrsnittundersøkelse for 1998 med fokus på nivået på marginene på de forskjellige ledd i verdikjeden. Det ble derfor lagt vekt på å ha et bredt vareutvalg for å sikre tilstrekkelig representativitet. Marginfordelingen ble beregnet for 6 grupper av kjøttvarer og for kjøtt samlet.

Strand og Aas (2001) analyserte marginutviklingen fra 1989 til 1999. Tilskudd og avgifter ble trukket ut. Det samme ble også verdien av huder og andre biprodukter. Marginene på de enkelte ledd i verdikjeden ble regnet som andeler av totalmargin og av detaljistpris. Av resultater med relevans for denne undersøkelsen kan nevnes at for kjøttvarer samlet økte andelen av samlet margin til bearbeiding og distribusjon fra 22 prosent til 30 prosent. Andelen til detaljhandelen vist fluktasjoner fra år til år, men i perioden som helhet, var det en nedgang fra 24 prosent til 19 prosent, men fra 1998 til 1999 økte andelen til detaljhandel med 2 prosentpoeng. Det ble imidlertid gjort oppmerksom på at tallene for 1999 skilte seg klart ut fra de tidligere årene og at tallene for 1999 muligens kunne bli revidert.

3.2 Endringer og sammenligninger

Vi vil her kort kommentere de elementene i undersøkelsen som er endret siden forrige gang. De enkelte endringene vil bli nærmere kommentert senere i dette kapitlet.

Vi har for det første utvidet produktutvalget for svin og blandede produkter. Dette er gjort for å få data som er mer representative for det totale forbruket. Vi har også utvidet datainnsamlingen til å omfatte de inntil 3 største variantene av et produkt innenfor hver enkelt kjede. På denne måten kan vi fange opp ulike prisprofiler og marginer på de mest solgte variantene av et produkt.

Vi har også gjort et forsøk på å skille ut grossistleddet etter ønske fra aktørene. Som det vil framgå senere, har vi ikke funnet et estimat for grossistmarginen som vi mener det er grunnlag for å offentliggjøre, først og fremst fordi en vesentlig del av distribusjonen fortsatt går direkte utenom grossistleddet. Grossistmarginen er derfor, som ved forrige undersøkelse, innberegnet i marginen på varehandelsleddet.

I presentasjonen sammenligner vi resultatene for 2004 med resultatene i 1999 og 2000. I forrige undersøkelse ble det presentert resultater i perioden fra november 1998 til og med februar 2001. For å bl.a. unngå sesongmessige variasjoner, sammenligner vi våre resultater fra 2004 med tallene for hele 1999 og hele 2000. Vi legger til grunn at dataene fra den gang var representative for situasjonen i den perioden, og at våre data er representative for 2004. Observasjonene i forrige undersøkelse var basert kun på den største varianten av et produkt per kjede og i den grad de hadde observasjoner av to varianter, benyttet de et uveid gjennomsnitt som uttrykk for dette produktet.

Vi bruker for 2004 konsekvent et veid gjennomsnitt av inntil 3 observasjoner av et produkt innenfor hver kjede, fordi det etter vår mening gir det beste uttrykket for prisbildet i dag. Dette gjennomsnittet blir sammenlignet med den største varianten som ble brukt sist. Det kan derfor hevdes at representativiteten er noe styrket.

Vektene er basert på KPI-data og data for solgt volum fra Gilde. Vi presenterer to ulike sammenligninger. I den første sammenligner vi tallene fra 1999/2000 med oppdaterte tall hvor vi bruker det samme produktutvalget som sist og de samme vektene som sist. Det betyr at vi i beregningene har benyttet det samme forholdet mellom de ulike produktene når vi har veid sammen resultatene som i 1999/2000. I den andre sammenligningen tar vi utgangspunkt i et utvidet produktutvalg og oppdaterte vektorer basert på opplysninger fra SSB og Gilde ut fra balansen mellom produktene i 2004. Denne skal gi uttrykk for større representativitet i forhold til virkeligheten i 2004.

3.3 Datagrunnlaget

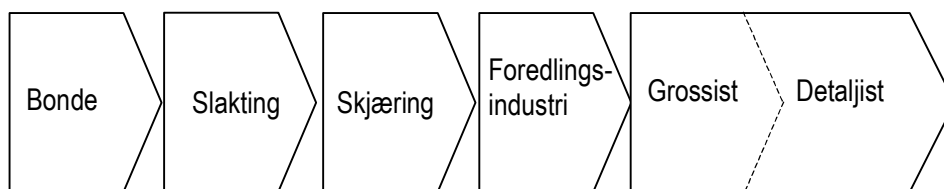
Formålet med studien er å se på utvikling i bruttomarginer for kjøttprodukter av svin og storfe på alle ledd i produksjonskjeden (eller verdikjeden) fra bonde til forbruker. Vi vil ikke vurdere nettomarginer/dekningsbidrag på de ulike ledd. Andre kostnadsfaktorer enn kostnader til kjøttråvaren vil derfor ikke inngå ved beregning av marginer, men er til dels samlet inn som bakgrunn for å gi en oversikt over mulige forklaringsfaktorer (se kapittel 2).

For å gjennomføre studien er det samlet inn priser på de ulike ledd i verdikjeden. Det er tatt utgangspunkt i et utvalg varer på forbrukernivå, og disse er fulgt tilbake i verdikjeden. Forbrukerne forsynes med ferske kjøttvarer i all hovedsak gjennom dagligvarekjedene representert ved de fire store grupperingene.⁹ Vi har derfor tatt utgangspunkt i produkter omsatt gjennom hver av grupperingenes største lavpriskjede og største fullsortimentskjede. Rema har kun ett kjedekonsept.

Det er samlet inn nye data for priser på alle nivåer i verdikjeden på 4 tidspunkter i 2004.

Malepunkter

Det er søkt å måle priser på alle produkter i verdikjeden for ferske produkter av svin og storfe.¹⁰ En typisk verdikjede i næringen kan beskrives som i figur 3.1:



Figur 3.1 Typisk verdikjede for kjøttprodukter

Mellom alle ledd i verdikjeden skjer det kjøp og salg, men hos flere aktører er leddene integrert i samme foretak eller konsern. På handelssiden er dette mest synlig; alle fire hovedgrupperinger i dagligvaremarkedet er integrert med egen grossist. Det er imidlertid kun en liten andel ferske kjøttprodukter som distribueres gjennom grossist, det aller meste bringes direkte til butikken av leverandøren. Eksterne grossister av ferske kjøttprodukter har marginal betydning i denne delen av markedet. Aktørene var i utgangspunktet interessert i å gi opplysninger som kunne skille ut det integrerte grossistleddet som en egen margin, men dette har på grunn av begrenset datatilfang ikke latt seg gjøre.

Det er forsøkt å samle inn data for å kunne beregne vederlag fra detaljistene til sentralleddet i kjedene. Datamaterialet var dessverre ikke godt nok til å kunne presentere slike beregninger. Slike vederlag betales gjennom kjede-, medlems- eller franchiseavgifter e.l. Det er variasjon mellom kjedene mht. hvilke tjenester fra kjedenes sentralledd avgiften skal dekke.

Også på foredlingssiden er flere aktører integrert fra slakting til skjæring og foredling, f.eks. gjelder dette kjøttssamvirket og Fatland-Skjeggerødgruppen. Kjøttssamvirket er også en betydelig leverandør av råstoffer til skjæring og foredling. Andre aktører har også egen slakte- og skjærevirksomhet, men supplerer med leveranser fra andre aktører.

⁹ De fire dagligvaregrupperingene ICA Norge, NorgesGruppen, Rema 1000 Norge og Coop Norge har en samlet markedsandel på 99,3 prosent i dagligvaremarkedet jf. Dagligvarehandelen (2005).

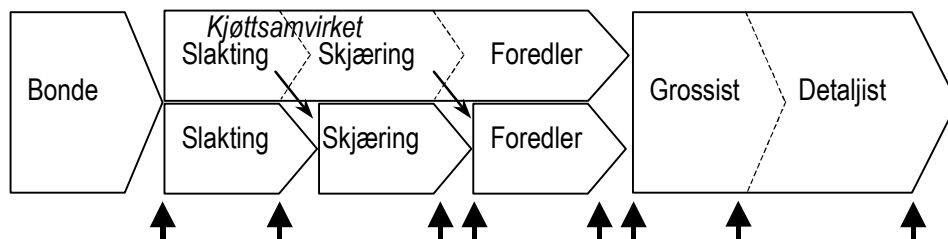
¹⁰ I noen få tilfeller er det benyttet data for produkter som omsettes frosne.

Alle aktører med interne leveranser av skåret vare har oppgitt at de har reelle interne avregningspriser. Vi har derfor skilt ut alle leddene på foredlingsiden, og benyttet internpriser ved interne leveranser.

I utgangspunktet er det bedt om data for priser, rabatter osv. i følgende ledd i verdikjeden:

- avregningspris til bonde med og uten trekk for omsetningsavgift
- pris for 1/1 slakt
- skåret vare (stykningdeler, kjøttblandinger osv.) solgt fra skjærebedrifter eller levert internt
- foredlingsindustriens innkjøpspriser på skåret vare
- priser på produkter solgt fra foredlingsindustrien til handelen på grossist- og detaljistnivå
- handelens innkjøpspriser på grossist- og detaljistnivå
- forbrukerpriser

Målepunkter i verdikjeden kan da illustreres med de sorte pilene i figur 3.2:



Figur 3.2 Målepunkter for priser i verdikjeden, angitt med sorte piler

Utvalget av produkter

Vi har tatt utgangspunkt i utvalget av produkter som ble brukt i forrige undersøkelse. I utvalget av produkter er det lagt vekt på to mål. For det første bør utvalget i størst mulig grad være representativt for konsumet, og for det andre bør utvalget representere verdien og anvendelsen av hele slaktet i best mulig grad. I utvalget ble det tatt utgangspunkt i varer som var representert i konsumprisindeksen og som skulle være representative for store deler av slakt av svin og storfe. Produktene kan deles inn i tre grupper: produkter av svin, produkter av storfe og blandede kjøttprodukter. Produkter der både råvarer av svin og storfe inngår med minst 10 prosent i gjennomsnitt av kjøtt råvarer totalt, er kategorisert som blandede produkter.

Produktene kan deles inn i tre grupper: produkter av svin, produkter av storfe og blandede kjøttprodukter. Produkter der både råvarer av svin og storfe inngår med minst 10 prosent i gjennomsnitt av kjøtt råvarer totalt, er kategorisert som blandede produkter.

Etter innspill fra referansegruppen gjorde vi først en kontroll av hvilke produkter det selges mest av i dag. Alle de 4 dagligvaregrupperingene ble spurt om totalt salg for de enkelte kjøttproduktene for 2004. Ut fra denne listen vurderte vi hvilke produkter det var aktuelt å ta med. Vi fant da 6 produkter i tillegg til de det ble presentert resultater for i forrige undersøkelse som vi samlet inn data for. På grunnlag av dette ble det for hver av kjedene spurt om de inntil tre største produktvarianter for hvert produkt som ble fulgt gjennom alle tidspunkter. Hensikten med å følge samme produktvariant gjennom hele studien er å motvirke effekter av variasjon i utvalget. F.eks. bør bearbeidingsgrad, pakkestørrelse, resepter osv. være mest mulig konstante gjennom perioden. Vi mener at det

å veie sammen priser gir et bedre uttrykk for totalprisen for kunden. På denne måten får vi et bedre uttrykk for utviklingen mot bruk av EMV. Dette er etter vår vurdering en styrking av undersøkelsen og bedrer representativiteten i dataene vi har. Dersom det imidlertid er en systematisk forskjell på marginutviklingen på det største produktet og snittet av de tre største produktene i hver produktgruppe, medfører endringen en feilkilde. Vi har ikke grunnlag for å anta det er noen slik skjevhet i resultatene. Produktene av storfe og svin som var med i den forrige studien, er oppgitt i tabell 3.1.

Tabell 3.1 Produkter i utvalget

Storfe	Svin	Blandede produkter
Karbonadedeig	Bacon uten svor, oppskaret	Grillpølse
Kjøttdeig	Kokt skinke, vakuumpakket	Kalverullade
Storfe bankekjøtt	Koteletter uten spekk	Kjøttpudding
Storfe entrecote u/ben	Nakkekoteletter uten spekk	Medisterpølse, kokt
Storfe flatbiff i skiver	Skinkestek	Røkt kjøttpølse
Storfe indrefilet	Spekeskinke, vakuumpakket i skiver	Salami
Storfe mørbrad u/ben		
Storfe ytrefilet		
Okserull		

Vi presenterer resultater med nøyaktig det samme utvalget av produkter som i forrige undersøkelse. I tillegg presenterer vi resultater hvor vi anvender det utvidede produktutvalget som er angitt i tabell 3.2.

Tabell 3.2 Produkter i det nye utvalget

Storfe	Svin	Blandede produkter
Karbonadedeig	Bacon uten svor, oppskaret	Grillpølse
Kjøttdeig	Kokt skinke, vakuumpakket	Kalverullade
Storfe bankekjøtt	Koteletter uten spekk	Kjøttpudding
Storfe entrecote u/ben	Nakkekoteletter uten spekk	Medisterpølse, kokt
Storfe flatbiff i skiver	Skinkestek	Røkt kjøttpølse
Storfe indrefilet	Spekeskinke, vakuumpakket i skiver	Salami
Storfe mørbrad u/ben	Strimlet svinekjøtt	Frosne karbonadekaker ¹¹
Storfe ytrefilet	Svin indrefilet	Ribberull
Okserull	Hamburgerrygg	Wienerpølser

¹¹ Reseptene på frosne karbonadekaker er ulike fra leverandør til leverandør. Flere av leverandørene hadde imidlertid et innhold av svin i disse produktene som oversteg 10 prosent, og vi har derfor valgt å plassere frosne karbonadekaker i kategorien for blandede produkter.

I utgangspunktet var også svinebøgen uten knokke med i utvalget. Dette produktet er imidlertid ikke med i det bearbejdede materialet på grunn av flere mangler i oppgitte data.

I hvilken grad oppfyller så utvalget målet om representativitet i konsumet og i hvilken grad er produktene representative for anvendelsen av slaktet? Kjøttamvirket har gitt tilgang til informasjon om de utvalgte varenes andel av totalvolumet i kjøttmarkedet for svin og storfe. Disse tallene er basert på kjøttamvirkets egne data. I kjøttamvirkets oversikt utgjør de utvalgte produkter totalt 47,6 prosent av totalvolumet av kjøttprodukter, mens utvalget som ble benyttet i 2001 utgjør 38,3 prosent av totalvolumet.¹²

Selv om de utvalgte produktene inneholder råvarer fra relativt store deler av slaktet, betyr ikke det nødvendigvis at de er representative for anvendelsen av hel slakt av svin og storfe og av disse dyreslagene totalt. For det første er det ikke kontrollert for at mengdeforholdet av råvarene som anvendes i produktene i studien tilsvarer mengdeforholdet av skåret vare i et helt slakt. For det andre har mange stykningsdeler og blandinger flere anvendelser både som ferske kjøttprodukter og i storhusholdninger og næringsmiddelindustri, dvs. at vi kanskje bare dekker et begrenset utvalg av anvendelsesområdene innen ferske kjøttprodukter.

Innhentet informasjon

Fra dagligvarekjedene er det for de valgte produktvarianter innhentet informasjon om forbrukerpriser, innkjøpspriser brutto til detaljist, innpriser til grossist og alle typer rabatter i forbindelse med innkjøp. Det ble i tillegg bedt om informasjon om markedsføringsstøtte o.l. fra leverandørene spesifisert for seg selv. De fleste dagligvarekjedene har valgt å gi oss nettotall som skal inneholde alle rabatter uten at rabattelementet er spesifisert til oss.

Flere kjeder satser også på ulike former for kundekort eller fordelskort. Slike kort innebærer i praksis at kunden får en rabatt på kjøp som utbetales senere i form av utbytte, varer eller kontantutbetaling. Vi har bedt kjedene oppgi rabatt/utbetaling knyttet til slike kort samt oppgi andelen omsetning som skjer med slike kort.

I tillegg har vi bedt handelen oppgi distribusjonsform (direktelevert til butikk eller gjennom grossist), foredlingsgrad (f.eks. kan det skilles mellom industripakket kjøtt og kjøtt skåret og pakket i butikken) for å kunne kontrollere for endringer i slike forhold som kan påvirke kostnadsbildet og derfor bruttomarginene på de ulike ledd. Produktvariantene i utvalget omfatter et bredt spekter av mulige distribusjonsformer, innpakning osv.

Fra foredlingsindustrien har vi for de utvalgte produktvarianter bedt om utsalgspris til det leddet som er mottager av varen, enten det er grossistleddet eller detaljistleddet, samt rabatter. Videre har vi bedt industrien oppgi forbruk av råvarer av svin og storfe per enhet sluttprodukt samt leverandør, priser og rabatter for de aktuelle råvarer. En stor del av råvarene er levert av interne leverandører. For råvarer levert av eksterne leverandører har vi bedt leverandørene (skjærebedrifter) om utsalgspris og evt. tilståtte rabatter til den enkelte mottaker. Det er i liten grad oppgitt variasjon i reseptene i perioden.

Norsk Kjøtt er kilde for opplysninger om engrospriser for helt slakt og avregningspriser til primærprodusentene med og uten trekk for omsetningsavgift. Prisene for hele slakt er basert på gjennomsnittlig oppnådd engrospris oppgitt av Gilde. Tilsvarende gjelder for gjennomsnittlig pris til primærprodusent. Forskningsavgift og kjøttkontrollavgift er inkludert i engrosprisen for hele slakt.

¹² I 2001 utgjorde dette utvalget 45,5 prosent av totalvolumet av kjøttprodukter.

Tidspunkt for informasjon og observasjonssted

På alle ledd er priser, rabatter m.m. bedt oppgitt på den 15. i februar, mai, august og november 2004. Måneder bransjen anser å være spesielt utsatt for sesongmessig variasjon, som januar og juli, er unngått. Dersom omsetning ikke har funnet sted på den 15., har vi bedt om tall for siste transaksjon *før* den 15. Dagligvarekjedene ble bedt om å gi informasjon om priser som gjennomsnitt for hele landet.

3.4 Metode

Beregning av nettopriser

Innsamlede priser, rabatter og reseptinformasjon er benyttet til å beregne netto innkjøps- og utsalgspriser på alle ledd. For hver enkelt produktvariant fra hver enkelt kjede er det målt nettopriser på alle ledd tilbake til helt slakt.

- **Forbrukerpriser:** Forbrukerpriser er beregnet eksklusiv mva. fratrukket gjennomsnittlig rabatt gitt til innehavere av kunde- eller lojalitetskort og kjøperutbytte til medlemmer i Forbrukersamvirket/Coop.
- **Innpris til handelen:** Innkjøpspriser til handelen er beregnet netto innkjøpspriser, dvs. fratrukket alle oppgitte rabatter. Det er ikke gjort videre analyser basert på informasjon om rabatter.
- **Salgspris fra industrien:** Utsalgspriser fra industrien er behandlet på tilsvarende måte som innkjøpspriser til handelen.
- **Innpris til industrien:** For innkjøpspriser til industrien er det benyttet tall for forbruk av de oppgitte råvarer som inngår per kg sluttprodukt til å beregne netto innkjøpspris på råvarer til det enkelte produkt.¹³ I noen tilfeller benyttes imidlertid bare en del av råvaren i produksjonen av det aktuelle produkt, mens andre deler av råvaren benyttes i andre sammenhenger. F.eks. kan endestykker ved tilskjæring av ferdig skårne koteletter brukes i kjøttblandinger. I produksjon av spekeskinke i skiver kjøper noen produsenter inn hele lår av svin, der bare deler av råvaren benyttes mens mye avskjær har vesentlig verdi i andre anvendelser. Verdien av avskjær er ikke fratrukket råvarekostnaden. I slike tilfeller kan, dersom avskjæret ikke er benyttet i produksjon av andre produkter i vår undersøkelse, beregnet bruttomargin undervurdere den reelle marginen.
- **Salgspris på skåret vare:** I de tilfeller hvor råvarer er kjøpt fra utenforstående leverandører beregnes også utsalgspris fra skjærebedrifter for den enkelte produktvariant i utvalget på tilsvarende måte som innkjøpspriser til industrien. For bedrifter med interne leveranser er samme priser anvendt som innkjøpspris til industrien.
- **Helt slakt:** Basert på råvareforbruk av skåret vare til industrien er det for hver produktvariant beregnet forbruk av råvarer av hhv. storfe og svin. Ved nedskjæring av helt slakt er det dessuten en del svinn og avfall. Svinnet utgjør om lag 5 prosent av slaktevekten for svin og 20 prosent for storfe. Dvs. at en skjærebedrift i gjennomsnitt bruker 1,05 kg slakt av svin for å produsere 1 kg nedskåret svin, tilsvarende brukes 1,25 kg slakt av storfe for å produsere 1 kg nedskåret storfe. Vi har brukt de

¹³ Beregningen av priser på råvarer til industrien for hver enkelt produktvariant kan skrives $\sum_k w_k P_k$ der k indikerer råvare, w_k er forbruk av råvare k per kg ferdig produkt og P_k er prisen på råvare k . Dette beregnes for hver enkelt produktvariant på alle tidspunkter i undersøkelsen.

samme svinnprosentene som i forrige undersøkelse. I tillegg er det tatt hensyn til at svin avregnes med hode og labber til primærprodusent, men at hode og labber ikke er med i standard engrosnotering.¹⁴ Forbruket av råvarer multiplisert med gjennomsnittlig forbruk av helt slakt per kg skåret vare danner så utgangspunkt for den mengde helt slakt som går med i det aktuelle produkt. Multiplisert med kilopris på helt slakt gir fremgangsmåten et uttrykk for pris på helt slakt til skjæring for hver produktvariant, men tar ikke hensyn til at:

- De forskjellige deler av slaktet har ulik verdi. Konsekvensen er at beregnet bruttomargin i kroner på skjæreleddet blir lav på produkter med skåret vare med relativt lav verdi og høy på produkter med skåret vare av høy verdi. I hovedsak blir konsekvensen at lite bearbejdede produkter (f.eks. koteletter, skinke, biff) får høy beregnet margin, mens bearbejdede produkter (f.eks. pølser og pålegg) får lav beregnet margin på skjæreleddet. På enkelte produkter (f.eks. pølser) kan konsekvensen være at det beregnes negativ margin på skjæreleddet.
- De utvalgte produkter er ikke nødvendigvis volummessig representative for helt slakt. Selv om skåret vare som inngår i utvalget av produkter representerer brorparten av slaktet, er det ikke kontrollert for at mengdeforholdet i utvalget tilsvarer mengdeforholdet i helt slakt.
- **Avregningspris til bonde:** Beregnes på tilsvarende måte som priser på helt slakt, men med utgangspunkt i avregningspriser til bonde med og uten trekk for omsetningsavgift. Vi har også lagt etterbetalinger til bonden inn i avregningsprisen. Det gjøres oppmerksom på at i avregningsprisen til bonde per kg kjøtt ligger også verdien av hud og biprodukter. I tillegg påvirkes avregningsprisen av det økonomiske resultatet i videreforedling og salg og evt. annen økonomisk virksomhet i kjøttsamvirket.

Forsøk på å skille ut grossistleddet

Den metoden som er beskrevet så langt er en direkte kopi av metoden som ble benyttet i forrige undersøkelse. Denne gangen forsøkte vi i tillegg å samle inn priser hos foredlingsindustrien og handelen for å kunne skille ut det integrerte grossistleddet med en egen margin. Vi har ikke oppnådd tilstrekkelig antall observasjoner på de dataene som er levert til dette formålet og resultatene blir derfor sterkt influert av feil i dataene. Problemet var at dagligvarekjedene ikke har oppgitt sine priser inn til grossist for alle produktene, og det var derfor ikke mulig å skille ut grossistleddet som en egen margin.

Beregning av gjennomsnittlige priser

For hvert produkt i utvalget beregnes gjennomsnittlig pris på alle nivåer fra forbruker og tilbake til bonden basert på tallene for de enkelte produktvarianter over. Ettersom de ulike kjedene har varierende markedsandeler, er prisene i beregningen veid for kjedenes markedsandeler i år 2004, basert på ACNielsens publiserte tall. De ulike variantene av det samme produktet innenfor den enkelte kjeden er veid sammen ut fra den enkelte variantens volummessige andel av omsetningen i kjeden.

¹⁴ Avregningsprisen til bonden er teknisk sett endret siden sist slik at prisen nå beregnes uten hode og labber. Indeksen for produsentprisen som vi bruker som grunnlag for å beregne produsentprisene inn i undersøkelsen synliggjør imidlertid ikke denne endringen. Vi har derfor gjort de samme korrigeringer i produsent- og engrospris som ble gjort sist. Forskjellen i pris pr. kg på slakt med og uten hode og labber ble da beregnet til 2,07 kr pr. kg ut fra tallene i 1998. Det er videre forutsatt at vekten av slakt med hode og labber er 1,095 ganger vekten uten hode og labber.

Dette gir oss et sett med priser på alle ledd for alle produkter i utvalget. Basert på disse tallene er det så beregnet veide gjennomsnittlige priser for kategoriene storfe, svin og blandede produkter og dessuten for alle produkter under ett. I disse beregningene er produktene i utvalget veid basert på vektandeler i konsumprisindeksen, slik at produkter med stor andel (f.eks. kjøttdeig) gir større utslag enn produkter med liten andel av markedet (f.eks. indrefilet eller kalverullade). Ved beregning av de enkelte produkters vekt er det tatt utgangspunkt i vektene som brukes for kjøttvarer i konsumprisindeksen (KPI). Fordi vi har med noen produkter som ikke er representantvarer i KPI, er KPI-vektene for noen representantvarer fordelt på flere av våre produkter. Ut fra KPI-vektene og produktenes gjennomsnittlige forbrukerpris i løpet av perioden har vi beregnet en volumvekt for hvert enkelt produkt. Videre har vi ved beregning av vektene tatt hensyn til produktgruppens prosentvise andel av Gildes totalvolum. Ved beregning av resultater for alle produkter under ett, er resultatene for gruppene storfe, svin og blandede produkter vektet etter den vekt disse gruppene har i KPI. Det betyr bl.a. at gruppen blandede produkter får høyere gruppevekt enn summen av enkeltvekter for blandede produkter, fordi vårt utvalg av blandede produkter er underrepresentert i forhold til utvalget vårt av produkter av storfe og svin. Vektene er holdt konstante i undersøkelsesperioden og er basert på de samme prinsippene som i forrige undersøkelse.

3.5 Mulige metodeproblemer

Ved vurdering av fremgangsmåte for studien og metoder for beregninger er det tatt utgangspunkt i at målet med studien primært er å beskrive *utvikling* og *endring* i bruttomarginer på alle ledd i verdikjeden fremfor å studere *nivået* på bruttomarginer. Som en følge av dette har fokus derfor primært vært å kontrollere for forhold som kan variere over tid i undersøkelsesperioden.

Dersom forhold som utvalg, produkter, distribusjonsform, oppgavefordeling i verdikjeden, resepter osv. varierer over tid, kan dette gi utslag i endrede bruttomarginer som ikke skyldes at noen nødvendigvis har økt eller redusert sine bruttomarginer. Skjevheter som er konstante over tid kan også påvirke utfallet av studien, særlig mht. nivået på beregnede marginer, men også endringer i marginer kan påvirkes. Følgende mulige metodeproblemer representerer feilkilder som vi ikke fullt ut kan ta hensyn til:

- **Avgrenset utvalg produkter:** Det er tatt utgangspunkt i et begrenset utvalg produkter. Dersom utvalget ikke er representativt, er heller ikke våre marginanslag representative. Utvalget i denne undersøkelsen er noe smalere enn utvalget i konsumprisindeksen for kjøttvarer. Dette kan være en mulig årsak til at vi har sterkere prisstigning på våre produkter enn det som vises i konsumprisindeksen. Videre vet vi at vårt utvalg kun inneholder de mest omsatte produktene innen hver produktgruppe. Dersom produkter med mindre andeler av omsetningen har sterkt avvikende pris- og marginutvikling enn de største produktene, vil våre estimater være lite representative. Vi har ikke noe grunnlag for å anta at utvalget i denne studien gir bestemte skjevheter i resultatene, og utvalget utgjør dessuten en betydelig volumandel av kjøttprodukter totalt samtidig som produktene er vektet sammen etter deres volumandeler i forbruket.
- **Tverrsnitt av priser:** Det er innhentet priser på samme tidspunkt på alle ledd i verdikjeden. Det innebærer at det ikke tas hensyn til ledetiden for produktene fra dyret slaktes til det når forbruker, og heller ikke at produktene har varierende ledetid. F.eks. er spekeskinken som omsettes i dag basert på råvarer av en gris som ble slaktet for om lag et halvt år siden, mens ledetiden for ferske produkter er langt kortere.

Konsekvensen av dette er at det kan ta tid før en prisendring på et tidlig nivå i verdikjeden får utslag på priser nærmere forbrukeren. En bør i tolking av resultatene fra studien derfor forsøke å fokusere på mer langsiktige trender enn kortsiktige svingninger i marginer på enkelte tidspunkter.

- **Historiske data:** Foredlingsbedriftene har ikke oppgitt at det har skjedd endringer i resepter i perioden vi nå undersøker, men det har skjedd endringer siden forrige undersøkelse.
- **Manglende data:** I flere tilfeller er det også manglende enkeltobservasjoner som gir «hull» i datagrunnlaget. Hvis det mangler informasjon for en produktvariant på et eller flere ledd i verdikjeden er vedkommende observasjon ikke benyttet. Dette kan for noen produkter få utslag i endring i marginer dersom den manglende observasjonen avviker fra gjennomsnittet. Avvik fra gjennomsnittet kan ha opphav i ulike produktvarianter innen samme produkt (industripakket ytrefilet i skiver kontra ytrefilet skåret og pakket i butikk), resepter (f.eks. produseres skinkestek med utgangspunkt i hel skinke hos noen foredlingsbedrifter, mens andre kjøper ferdig utbenet skinke) eller i ulik prispolitikk (f.eks. mellom fullsortiments- og lavpriskjeder).
- **Vekting etter markedsandeler:** Ved beregning av priser for det enkelte produkt er kjedenes markedsandeler generelt benyttet som grunnlag for å vekte sammen produktvarianter. Markedsandelene er imidlertid ikke nødvendigvis representative for kjedenes andel av omsetning av ferske kjøttvarer. F.eks. kan fullsortimentskjedene ha større markedsandel for enkelte ferske kjøttvarer enn de har totalt. Dersom det er tilfelle, vil en slik skjevhet være relativt konstant over tid, og vil kunne slå ut på nivået på de beregnede marginer og i mindre grad på endringer i marginer i perioden.
- **Representativitet for helt slakt:** De utvalgte produkter utgjør en begrenset del av anvendelsen av helt slakt, og mengdeforholdet av skåret vare som inngår er ikke nødvendigvis representative for mengdeforholdet i helt slakt. Som nevnt i avsnitt 3.4 kan dette medføre at produkter av de mest verdifulle delene konsekvent får beregnet en høy margin på skjæreleddet, mens produkter basert på mindre verdifulle deler av slaktet får beregnet lav (eller negativ) margin på skjæreleddet. For varegruppene i studien medfører dette at beregnet margin i skjæring på produkter av storfe og svin systematisk er for høye, mens beregnet margin på blandede kjøttprodukter er for lave. For alle produkter samlet har vi ikke grunnlag for å si at beregnet margin er for høy eller for lav i forhold til reelle bruttomarginer på skjæreleddet. Tallene vil uansett gi et bilde på utviklingen i marginer, også på skjæreleddet.

Ovenfor er det oppsummert en rekke forhold som medfører at tallene som beregnes i studien, er usikre i forhold til de «sanne» marginer i markedet for ferske kjøttprodukter. De potensielle feilkildene gir etter våre synspunkt ikke grunnlag for å si at det er noen systematiske feilkilder i studien. Resultatene av studien må imidlertid tolkes med varsomhet; vi ser på et begrenset utvalg produkter over en begrenset periode, og graden av nøyaktighet i opplysningene vi har fått er varierende. Særlig vil vi også advare mot å trekke slutninger om størrelsen eller nivået på marginer på de enkelte ledd for de enkelte grupper storfe, svin og blandede produkter. Vi vil også minne om at de beregnede marginer er *bruttomarginer* som ikke nødvendigvis sier noe om fortjeneste og dekningsbidrag på de enkelte ledd. Som drøftet i kapittel 2 kan endringer i andre kostnadselementer påvirke størrelsen på bruttomarginer, uten at det fanges opp i denne studien.

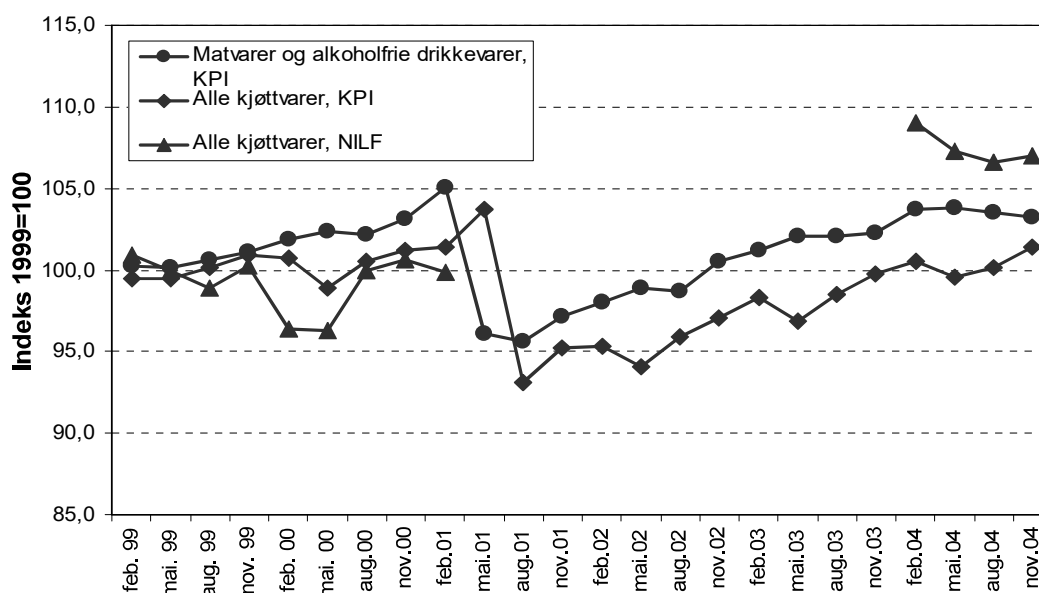
4 Utvikling i bruttomarginer

I dette kapitlet presenteres hovedresultatene fra studien. I avsnitt 4.1 ser vi på utviklingen i forbrukerpriser på produktene i undersøkelsen sett sammen med utviklingen i forbrukerpriser på tilsvarende produkter i konsumprisindeksen (KPI). I avsnitt 4.2 presenteres utviklingen i bruttomarginer samlet på de ulike nivåer i produksjonskjeden fra bonde til detaljist.

4.1 Utvikling i forbrukerpriser

Forbrukerpriser for alle produkter er beregnet ut fra utsalgspriser vi har fått oppgitt av kjedene, fratrukket merverdiavgift og rabatt til forbrukerne i form av kjøperutbytte eller bonus knyttet til kundekort. For hver av varegruppene er forbrukerpriser beregnet som et veid gjennomsnitt av prisene på de enkelte produkter.

Figur 4.1 viser utviklingen i forbrukerpriser matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI, på kjøttprodukter av svin, storfe og blandede produkter i KPI og i utvalget i undersøkelsen i perioden 1999 til 2004. For utvalget i undersøkelsen vises bare prisutviklingen i perioden 1999–2001 og 2004.



Figur 4.1 Forbrukerpriser for matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI, på kjøttprodukter av svin, storfe og blandede produkter i KPI og i utvalget i undersøkelsen. 1999 = 100 i KPI. Utvalgets produkter er satt lik KPI for februar 1999

1) KPI-tallene er inkl. merverdiavgift, mens tallene fra NILFs undersøkelse er eks. merverdiavgift.

Kilde: NILF

Som vi ser av figuren har prisutviklingen for kjøttprodukter av svin, storfe og blandede produkter i KPI hatt en noe lavere prisvekst enn for gruppen matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI totalt. Det er her verdt å merke seg at forbrukerpriser for matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI og på kjøttprodukter av svin, storfe og blandede produkter i KPI er inkludert merverdiavgift, mens forbrukerprisene i utvalget i undersøkelsen er uten merverdiavgift.

Fra februar 1999 til februar 2001 har prisutviklingen i utvalget hatt en nedgang på 1,0 prosentpoeng, mens den for KPI-tallene har hatt en økning på 1,9 prosentpoeng. Fra mai 2001 til august 2001 gikk KPI-tallene ned med 10,6 prosentpoeng som følge av at matmomsen ble satt ned til 12 prosent. Fra februar 2001 til februar 2004 gikk KPI-tallene ned med 0,9 prosentpoeng, mens prisene i utvalget gikk opp med 9,1 prosentpoeng. I perioden februar 2004 til november 2004 gikk KPI-tallene opp med 0,9 prosentpoeng mens prisene i utvalget gikk ned med 2,0 prosentpoeng. Tabellen viser et varig prisfall som følge av momsreformen. Tendensen med økende priser i KPI fortsetter fra perioden før momsreduksjonen, men fra et lavere nivå. Når en tar hensyn til at momsens har økt, avviker ikke prisutviklingen i vårt materiale fra trenden og nivået i KPI-tallene.

4.2 Marginutvikling

Bruttomarginer er i denne undersøkelsen brukt som betegnelse på forskjellen mellom det en vare selges for og det den som selger varen har betalt for råvarer av kjøtt som inngår i varen, fratrukket alle rabatter og lignende ytelser både ved kjøp og salg. Marginene skal dermed dekke både fortjeneste og alle andre kostnader i produksjonen ut over kjøtt råvarer, f.eks. lønnskostnader, husleie og andre råvarer. Konsekvensene av dette er:

- *høye* bruttomarginer hos noen aktører er ikke nødvendigvis et uttrykk for høy fortjeneste,
- *endringer* i bruttomarginer er ikke nødvendigvis uttrykk for at fortjenestemarginene øker eller reduseres.

Vi understreker at våre resultater først og fremst skal benyttes til å se på utviklingen i bruttomarginer og ikke til å analysere nivået på de enkelte bruttomarginene.

I tillegg er det enkelte usikre forhold omkring en undersøkelse av denne typen som en bør være oppmerksom på når resultatene skal tolkes. I kapittel 3 er metode for innsamling av data og beregning av resultater presentert samt usikkerhetsmomenter drøftet. Viktige forhold for forståelsen av resultatene er:

- vi ser på et *begrenset* utvalg produkter, totalt 21 og/eller 27 produkter av svin og/eller storfe,
- det er ikke kontrollert for at utvalgets produkter tilsvarer mengdeforholdet i helt slakt, selv om majoriteten av skåret vare er representert,
- det er ikke tatt hensyn til ledetiden på kjøttvarene fra bonde til forbruker, det er sett på priser på samme tidspunkt på alle nivå i verdikjeden, og
- reseptene for vareutvalget kan ha blitt endret fra 2000 til 2004, noe som kan medføre endringer i marginene.

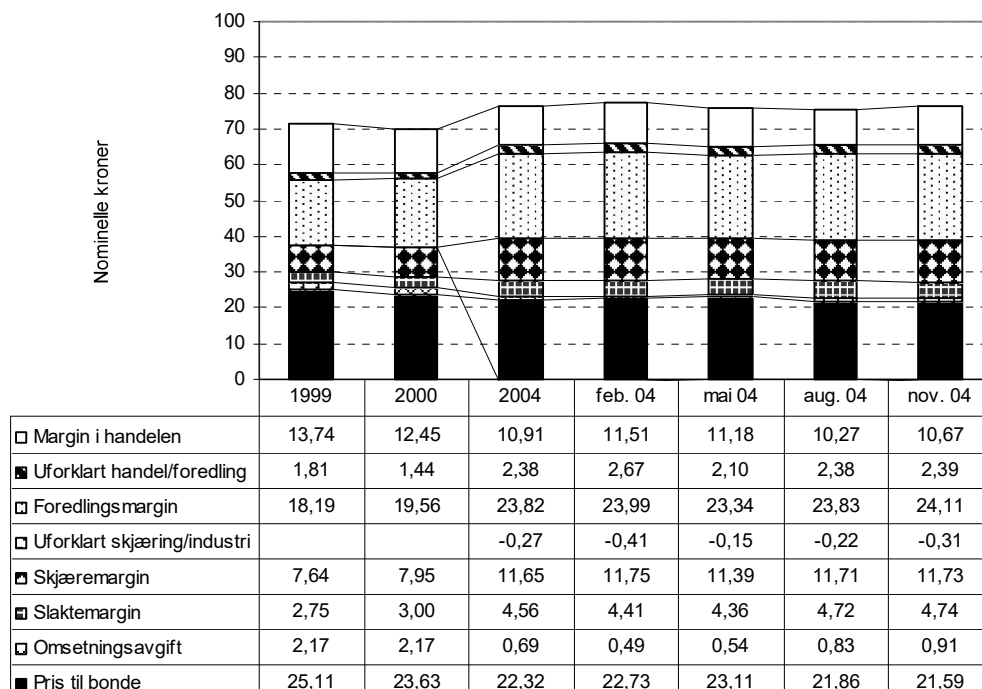
Vi har i 2004 innhentet ett bredere og mer representativt vareutvalg. Det betyr at vi i det følgende vil presentere to resultater:

- Prisutvikling og endringer i bruttomarginer i 1999, 2000 og 2004 med utgangspunkt i vareutvalget som ble benyttet i 1999–2000 og tilhørende vekter. Vareutvalget består her av 21 produkter.
- Prisutvikling og endringer i bruttomarginer i 1999, 2000 med utgangspunkt i vareutvalget som ble benyttet samme år, men bredere vareutvalg og tilhørende nye vekter for 2004. For 2004 består vareutvalget dermed av 27 produkter.

4.1.1 Bruttomarginer – opprinnelig produktutvalg

I det følgende presenteres prisutviklingen og bruttomarginer med utgangspunkt i produktutvalget som ble benyttet i 1999 og 2000.

Figur 4.2 viser utviklingen i bruttomarginer i kroner på alle ledd i verdikjeden for alle produkter i undersøkelsen.

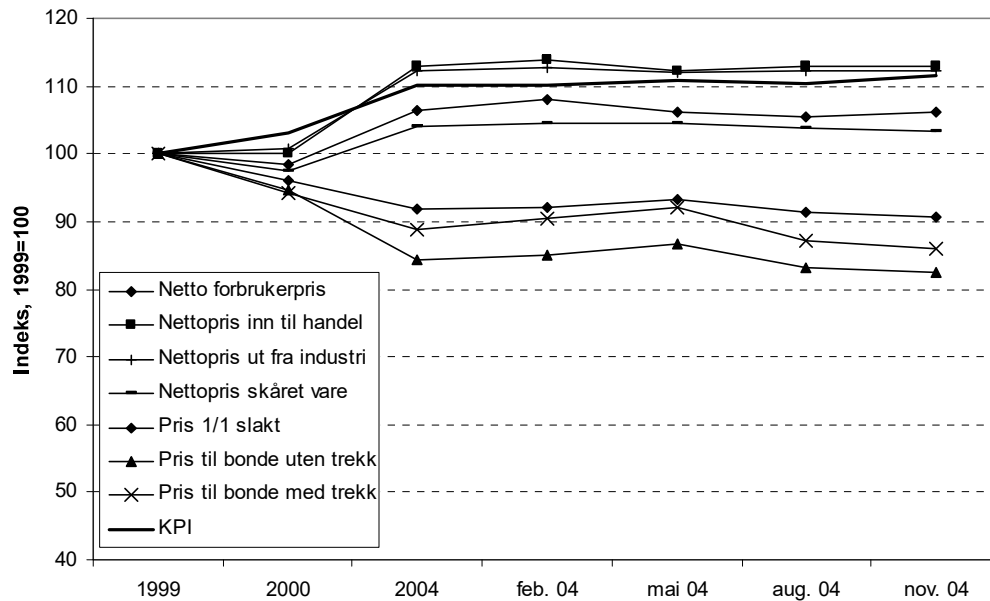


Figur 4.2 Bruttomarginer i kroner på alle ledd i verdikjeden for alle produkter i undersøkelsen, løpende priser

I figur 4.2 er pris til bonde ikke beregnet som en margin, men er avregningspris gitt vektandeler på svin og storfe i produktene i undersøkelsen samt gjennomsnittlig svinn ved skjæring. Alle priser er i nominelle kroner, dvs. at de er ikke korrigert for generell prisstigning i perioden. KPI økte fra 101,4 til 114,0 fra februar 1999 til november 2004, dvs. en økning på 12,4 prosent. KPI er imidlertid ikke nødvendigvis beskrivende for utvikling i bakenforliggende kostnadselementer (lønn, andre driftsutgifter) på kort sikt (SSB 2005).

Det er en viss differanse mellom prisene oppgitt av industrien og prisene oppgitt av handelen for samme transaksjon, denne differansen er angitt som «uforklart handel/foredling». Denne «marginen» er ikke fordelt til noe ledd i verdikjeden, og utgjør i gjennomsnitt kr 2,38 av industriens salgpris til handelen (uveiet). Tilsvarende er det en «uforklart margin» mellom leveranser fra skjærebedrifter til foredlingsindustrien. Denne «marginen» er i gjennomsnitt kr -0,27 av skjærebedriftenes salgpris beregnet for alle produkter.

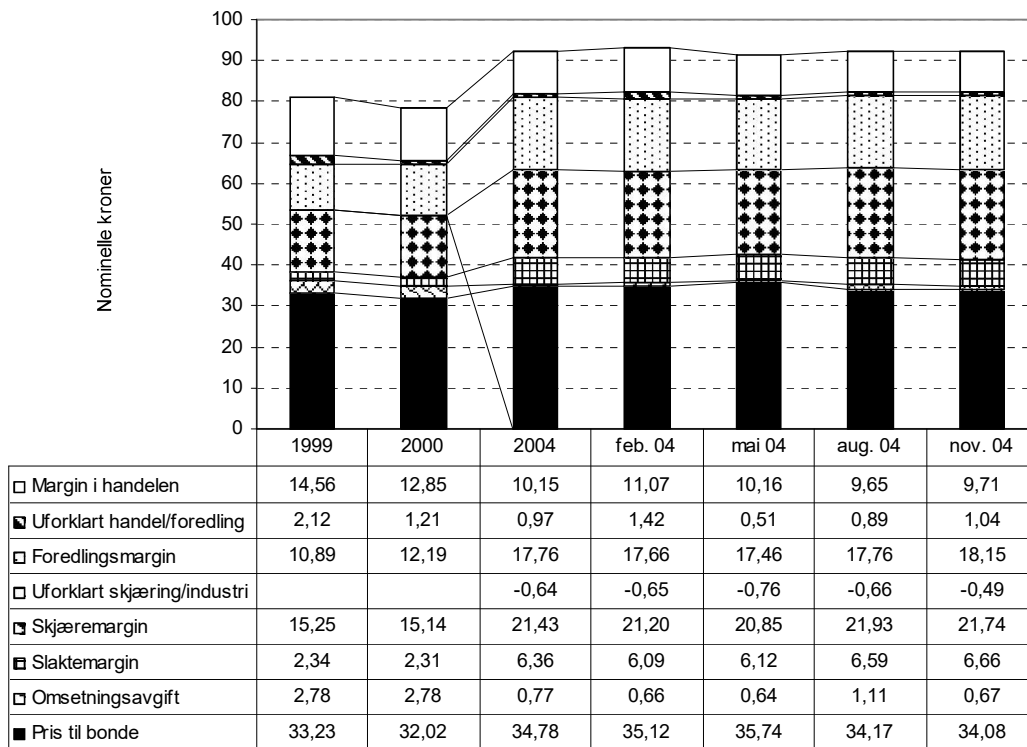
Figur 4.3. gir en oversikt over prisutviklingen på alle ledd fra bonde til detaljist og i KPI, presentert i indekstert form.



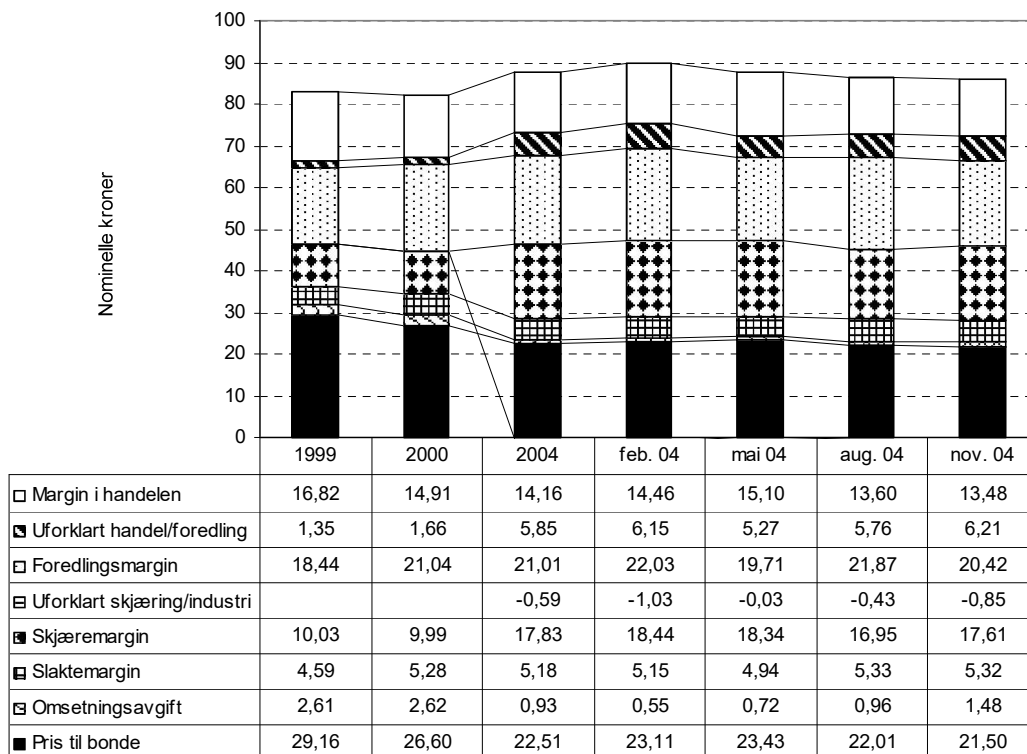
Figur 4.3 Indeksert prisutvikling på alle ledd fra bonde til detaljist, alle kjøttprodukter i utvalget og prisutvikling for KPI. Indeks 1999=100

Av figur 4.3. ser man at priser på alle ledd var noe fallende fra 1999 til 2000, med unntak av nettopris ut fra industri og nettopris inn til handel. Fra 2000 til 2004 gikk prisene for 1/1 slakt, og pris til bonde med/uten trekk for omsetningsavgift ned, mens netto forbrukerpris, nettopris inn til handel, nettopris ut fra industri og nettopris for skåret vare gikk opp. I løpet av 2004, dvs. fra februar 2004 til november 2004, har alle prisene vært fallende. Prisfallet i 2004 var størst langt tilbake i verdikjeden (pris til bonde u/trekk for omsetningsavgift) men også forbrukerprisene viser en lignende trend. En indeksert utvikling i priser som i figur 4.3 gir imidlertid kun en indirekte indikasjon på utviklingen i bruttomarginer på de enkelte ledd i verdikjeden.

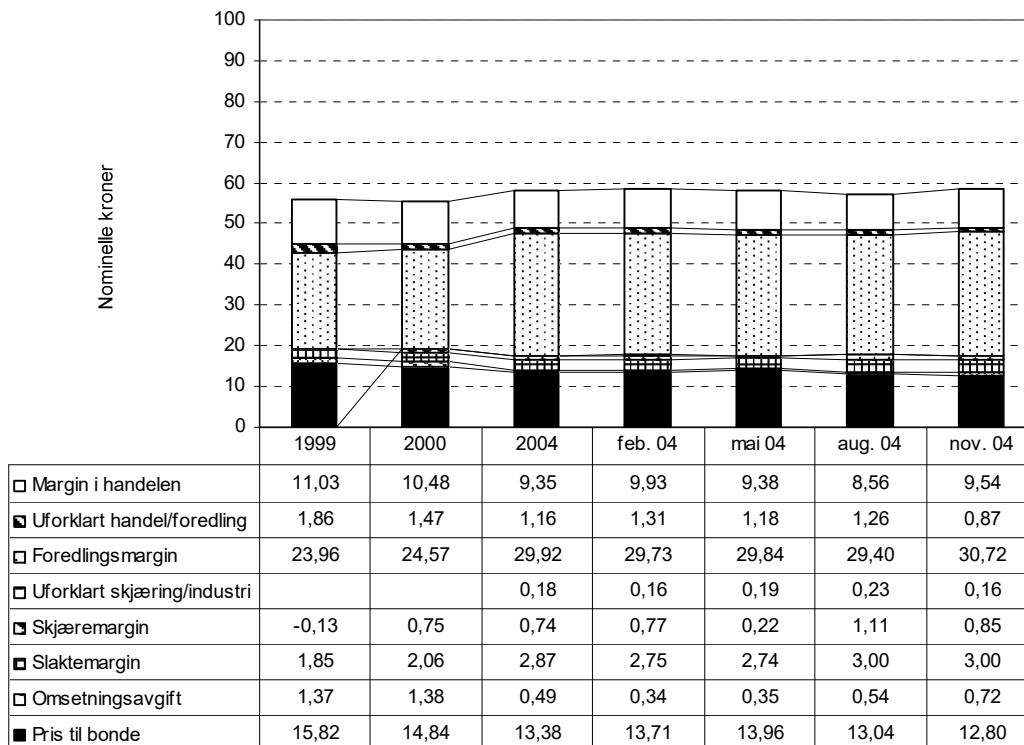
I figur 4.4 til figur 4.6 presenteres priser og bruttomarginer på produkter gruppert som storfe, svin og blandede kjøttprodukter hver for seg.



Figur 4.4 Bruttomarginer i kroner på alle ledd i verdikjeden for produkter av storfe, løpende priser



Figur 4.5 Bruttomarginer i kroner på alle ledd i verdikjeden for produkter av svin, løpende priser



Figur 4.6 Bruttomarginer i kroner på alle ledd i verdikjeden for blandede kjøttprodukter, løpende priser

Figur 4.4 til figur 4.6 viser at det er en del variasjon i bruttomarginene på tvers av produktgruppene. Det er verdt å merke seg at svingninger fra én periode til den neste ikke bør tillegges større vekt ved vurdering av resultatene, en bør heller se på trendene fra 1999 til 2004.

I handelen har man en generelt noe lavere margin for blandede produkter enn for storfe og spesielt svin. En forklaring på dette kan være at arbeidsdelingen i verdikjeden varierer mellom produkter av høy og lav bearbeidingsgrad. De rene kjøttprodukter behandles i større grad i butikken (skjæring i skiver, pakking), mens foredlede produkter i all hovedsak er ferdig pakket av industrien. For handelen kan det derfor være mindre arbeid (og dermed kostnader) knyttet til omsetning av blandede produkter enn for mer rene kjøttprodukter. Fra 2000 til 2004 har handelsmarginene gått ned for alle produkter.

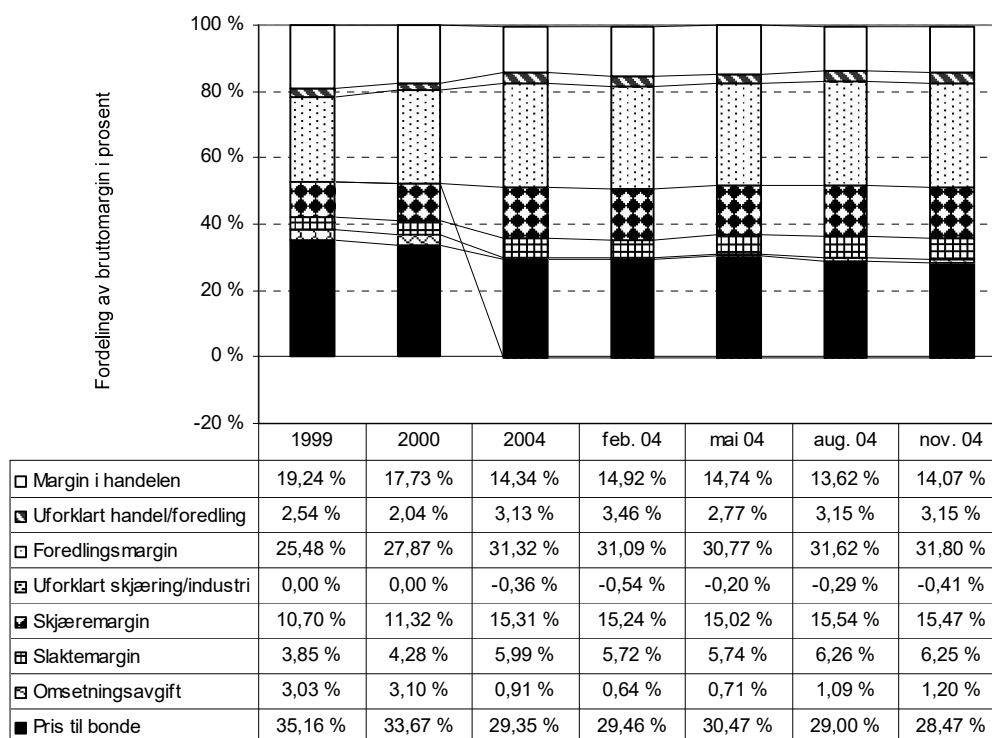
I foredlingsindustrien er det også en del variasjonen i bruttomarginene på tvers av produktgruppene. Bruttomarginene er høyest for blandede produkter, mens storfe har de laveste bruttomarginene. En forklaring på de høye bruttomarginene for blandede produkter kan være at disse har høyere foredlingsgrad, der ressursbruken i foredlingsindustrien både av arbeidskraft og andre innsatsfaktorer kan være større enn for de mer rene kjøttprodukter som inngår i gruppene svin og storfe. Fra 2000 til 2004 har foredlingsmarginene økt relativt mye for storfe og blandede produkter, mens for svin har det vært en svak nedgang i bruttomarginene.

På grunn av at ulike deler av helt slakt har ulik verdi ved nedskjæring, vil skjæremarginen variere sterkt mellom de ulike gruppene. Blandede kjøttprodukter som pølser, kjøttpudding o.l. inneholder kjøttblandinger med lav verdi, mens rene produkter av svin og storfe i større grad inneholder de mer edle deler av det hele slaktet. Derfor får blandede produkter konsekvent en lav beregnet skjæremargin, mens rene produkter av svin

og storfe får en relativt høy beregnet margin på skåret vare. For skjæremarginen gir det derfor lite mening å vurdere marginer på enkeltprodukter eller mindre grupper produkter. For en skjærebedrift er det marginer på all skåret vare fra et slakt under ett som er av betydning for lønnsomheten, ikke på enkeltprodukter.

En ser også at de beregnede priser på helt slakt og avregningspris til bonde varierer mellom produktgruppene, og er særlig lav for blandede kjøttprodukter. Årsaken til det er at priser/bruttomarginer på slaktet er beregnet i forhold til den mengde slakt som går med i produksjonen per kg av de enkelte sluttprodukter. For rene kjøttvarer er forholdet nær 1:1, for spekede varer går det med mer enn én kg råvare til å produsere en kg ferdig produkt, bl.a. på grunn av tørkesvinn. I mer bearbejdede produkter inngår det ofte en rekke andre råvarer, slik at råvarebruken av svin og storfe er en del mindre enn vekten av sluttproduktet. Vi vil spesielt understreke at å studere nivået på skjæremarginen ikke gir mening så lenge produktutvalget vårt ikke er representativt for et helt slakt.

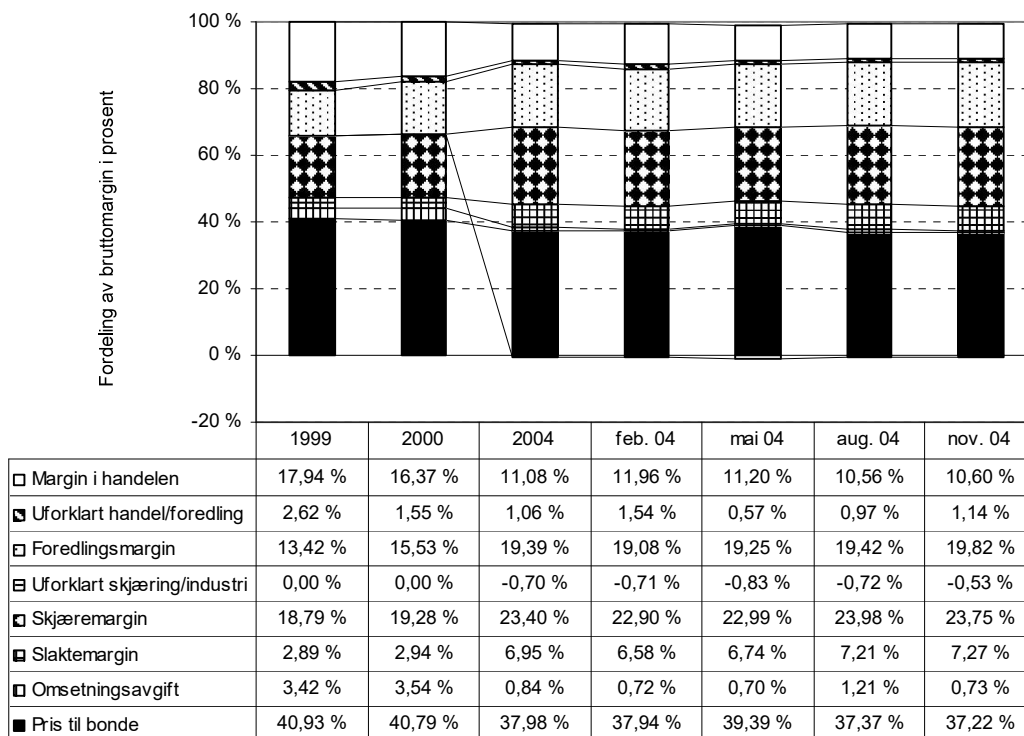
I figur 4.7 presenteres gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter på alle nivå i verdikjeden for årene 1999, 2000 og 2004.



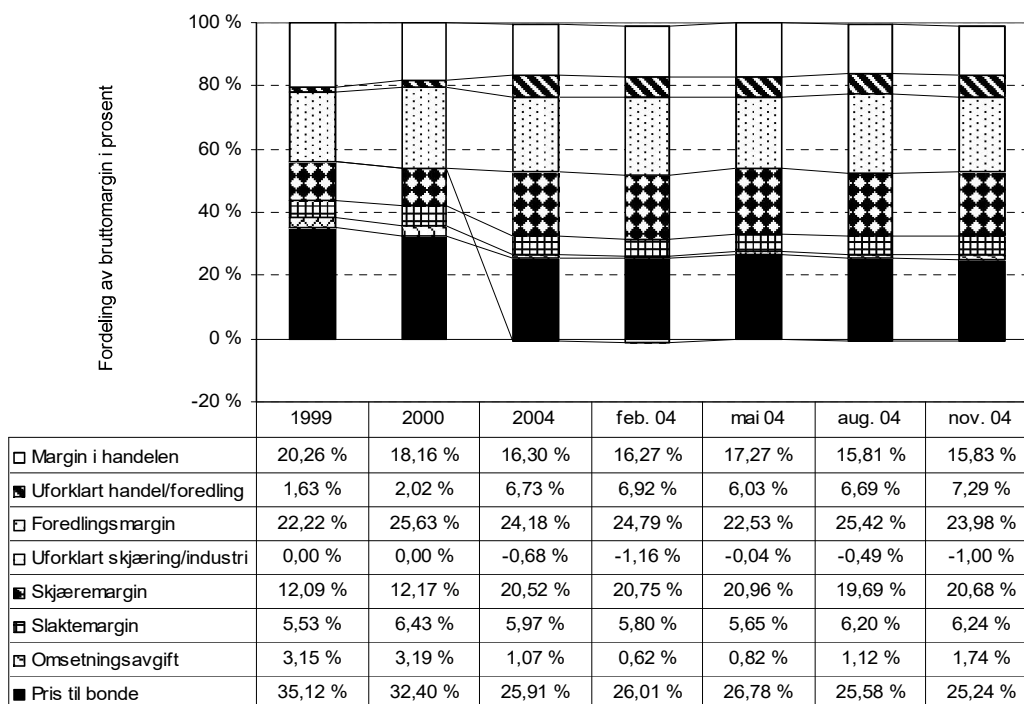
Figur 4.7 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter på alle nivå i verdikjeden

Av figur 4.7 ser vi at det fra 1999 til 2004 har vært en økning i marginene for foredlingsindustrien, skjæreleddet og slakteleddet i prosent. Avregningsprisen til bonden er fallende og utgjør nå om lag 29 prosent av marginen.

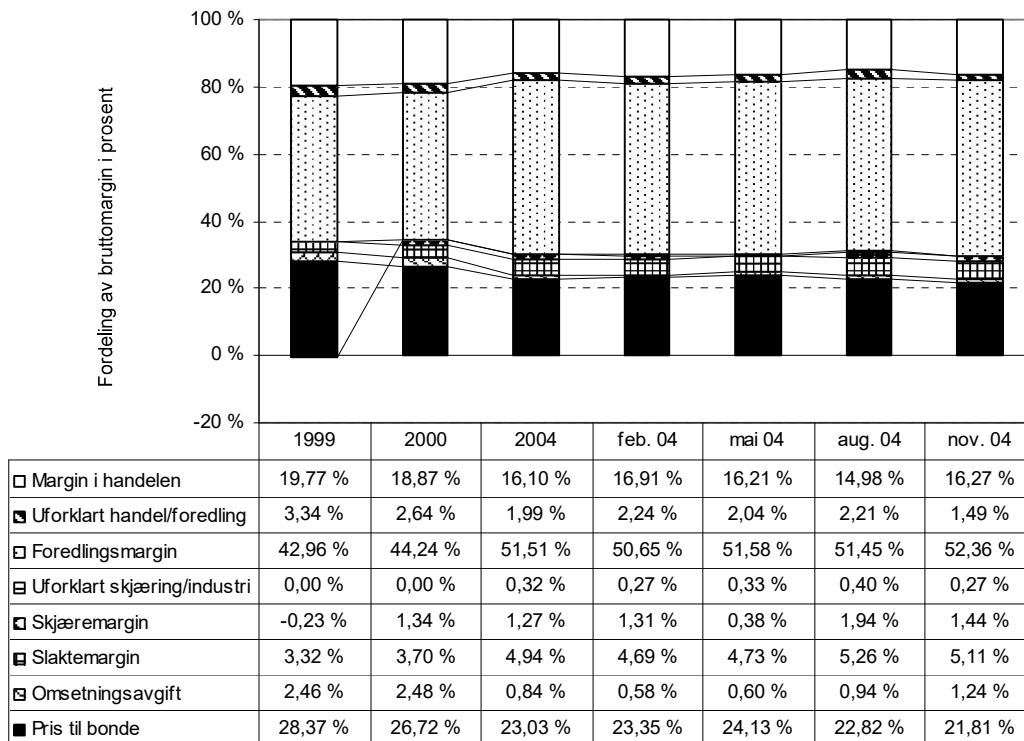
I figur 4.8 til 4.10 er gjennomsnittlige bruttomarginer i av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for storfe, svin og blandede produkter presentert.



Figur 4.8 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter av storfe i utvalget



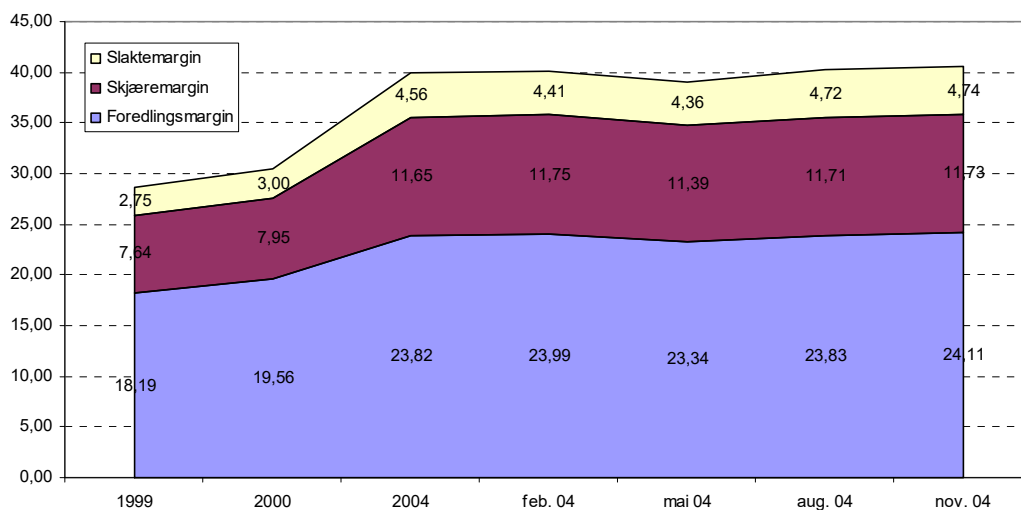
Figur 4.9 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter av svin i utvalget



Figur 4.10 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle blandede kjøttprodukter i utvalget

Ser vi på utviklingen i bruttomarginene i handelen fra 1999 til 2004, så har bruttomarginene for blandede kjøttvarer hatt en mindre nedgang enn storfe og svin. For foredlingsindustrien så har det vært en lavere vekst i bruttomarginene for svineprodukter enn for storfe og blandede kjøttvarer fra 1999 til 2004. For skjæreleddet har det vært en høyere vekst i bruttomarginene for svin enn for storfe og blandede produkter, mens slakteleddet har hatt en høyest vekst i bruttomarginene for storfe enn for de andre produktgruppene. Avregningspris til bonde har i løpet av perioden 1999 til 2004 gått mest ned for svin.

I figur 4.11 presenteres marginer i industrileddene slakting, skjæring og foredling ut fra det opprinnelige produktutvalget. Som drøftet i kapittel 3.2 er flere aktører, deriblant kjøttssamvirket, integrert over disse leddene. Derfor vil bruttomarginer på de ulike funksjoner på industrisiden til en viss grad være betinget av fordeling av marginer innad i de enkelte konsern. Alle industribedrifter som har svart på undersøkelsen har imidlertid oppgitt at de har reelle internpriser på de interne leveranser det er oppgitt priser for.



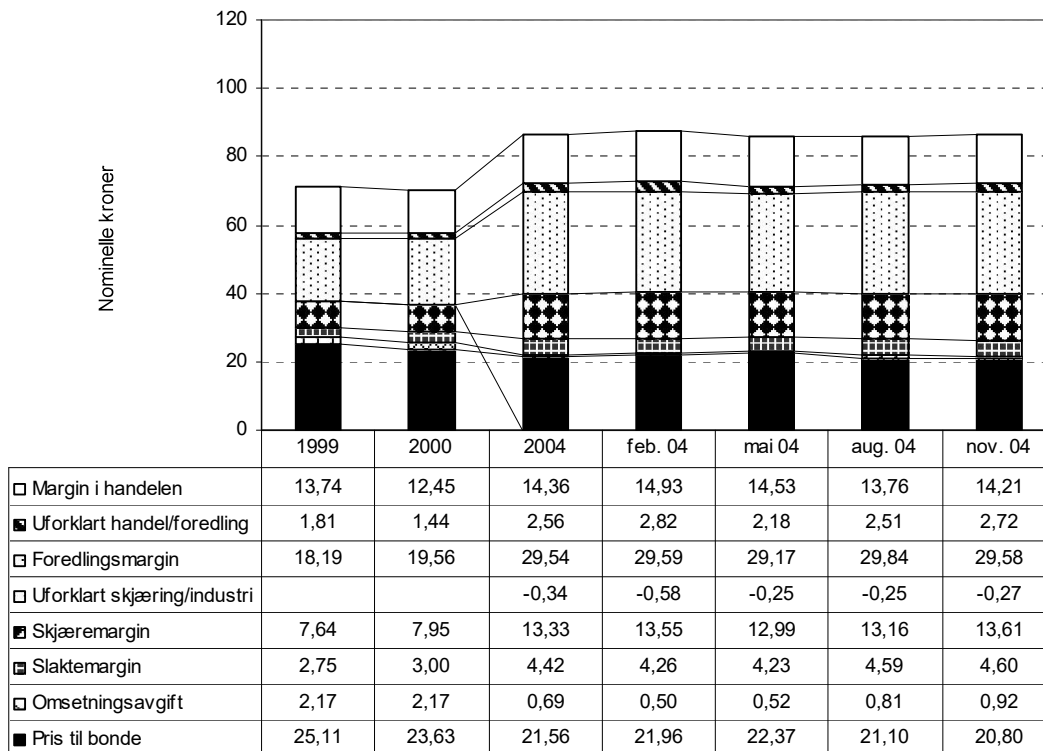
Figur 4.11 Bruttomargin i industrien, fordelt på slakting, skjæring og foredling, alle produkter i undersøkelsen. Nominelle kroner

Både på slakteleddet, i skjæringen og i selve foredlingen har bruttomarginen økt. Endringen i innholdet i avregningsprisen til bonden gjør imidlertid at fordelingen mellom disse tre bruttomarginene ikke er direkte sammenlignbar med sist. På grunn av at hode og labber er tatt ut av avregningsprisen for svin til produsent, overestimeres endringen i slaktemarginen mens resultatene underdriver endringen i skjæremarginen i forhold til forrige undersøkelse.

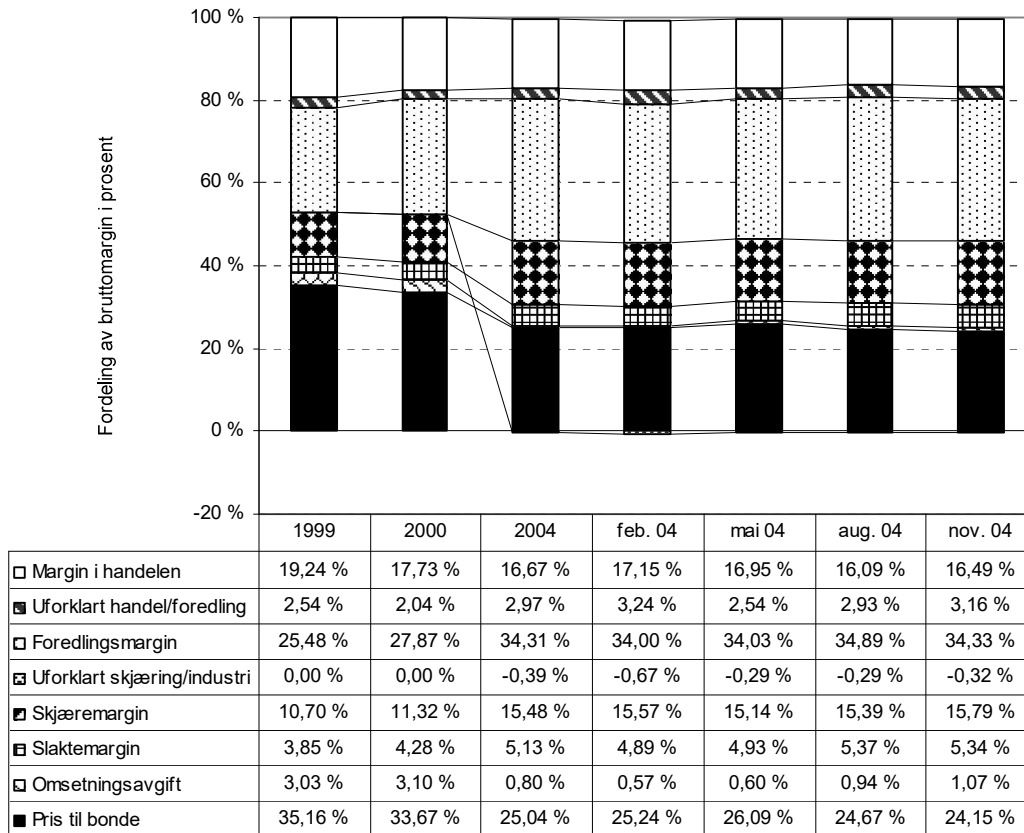
4.1.2 Bruttomarginer – utvidet produktutvalg

I det følgende presenteres prisutviklingen og bruttomarginer med utgangspunkt i et utvidet produktutvalg for 2004, mens det gamle produktutvalget er benyttet for 1999 og 2000. Dvs. at for 2004 er prisdatabasert på 27 produkter, mens det i 1999 og 2002 er basert på 20 produkter. Utvidelsen av produktutvalget har medført at man også har fått endrede vektorer mellom de ulike produktgruppene.

Figur 4.12 viser bruttomarginer i kroner på alle ledd i verdikjeden for alle 27 produkter i undersøkelsen. Figuren viser at bruttomarginene i det opprinnelige utvalget og det utvidede utvalget er tilnærmet lik for alle ledd i verdikjeden, men unntak av for bruttomarginen i handelen som har gått ned når man ser på det opprinnelige utvalget, mens den har gått noe opp med det utvidede utvalget. Figur 4.13 viser de samme resultatene, men gjengitt som prosent av netto forbrukerpris.

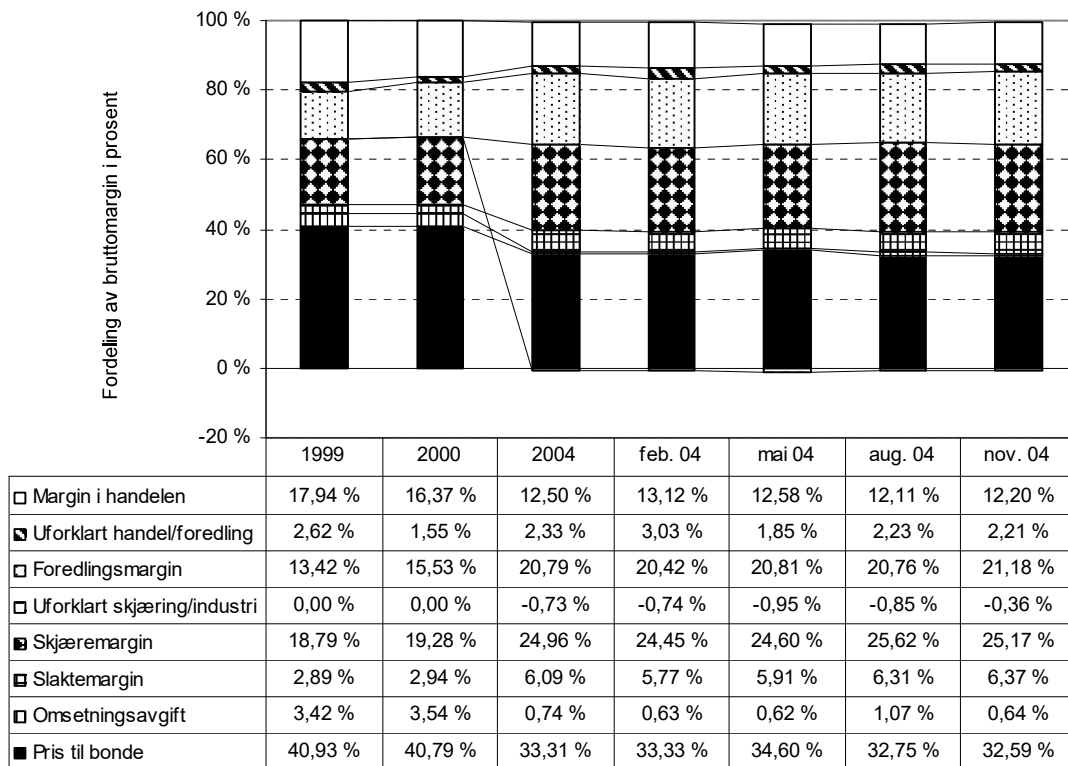


Figur 4.12 Bruttomarginer i kroner på alle ledd i verdikjeden for alle produkter i undersøkelsen, løpende kroner

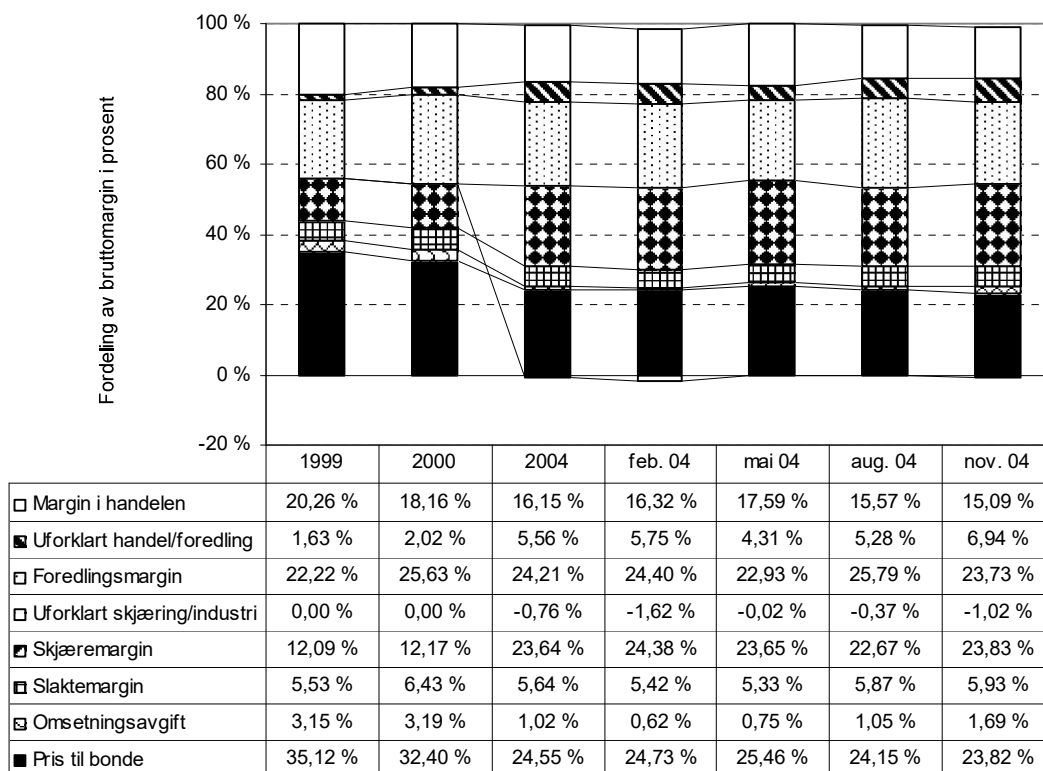


Figur 4.13 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter i utvalget

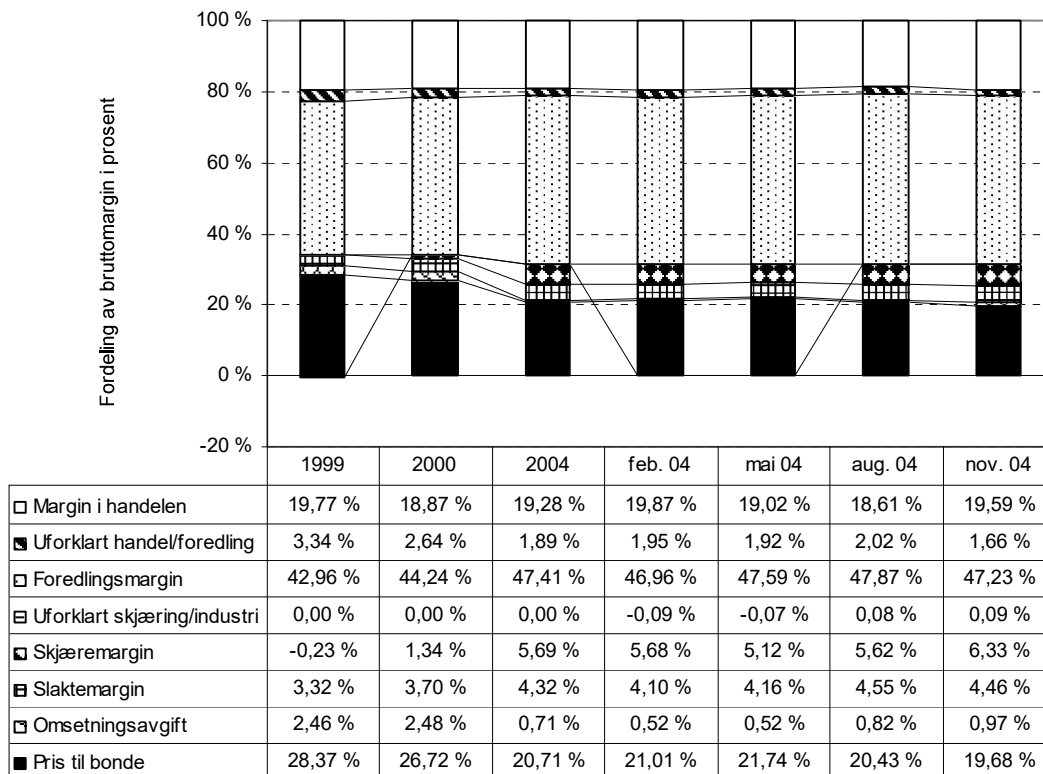
I figur 4.14 til figur 4.16 er bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for 1999, 2000 og 2001 for hhv. storfe svin og blandede produkter presentert.



Figur 4.14 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter av storfe i utvalget



Figur 4.15 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter av svin i utvalget



Figur 4.16 Gjennomsnittlige bruttomarginer i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt for alle produkter av blandede kjøttprodukter i utvalget

Ser vi på utviklingen i bruttomarginene i prosent av netto forbrukerpris per kg sluttprodukt i handelen fra 1999 til 2004 (med utvidet produktutvalg i 2004), har bruttomarginene for blandede kjøttvarer vært tilnærmet uendret, mens den har gått ned for både storfe og svin. For foredlingsindustrien økte den prosentvise bruttomarginen for storfe mer enn for svin og blandede kjøttvarer i samme periode. For skjæreleddet var veksten i bruttomarginene høyest for blandede produkter, mens for slakteleddet var veksten i bruttomarginene høyest for storfe. Prosentvis avregningspris til bonde gikk i løpet av perioden 1999 til 2004 ned for svin og blandede kjøttvarer mens den gikk opp for storfe.

Litteratur

- ACNielsen (2005). *Markedsrapporten 2005. Dagligvarer i Norge*. ACNielsen Norge.
- ACNielsen (2005). *Dagligvarefasiten for 2004*.
- Bergan, R., M. Bergesen, N.K. Nersten, H.K. Selte, A. Senhaj (2002). *Prisforskjeller i nordiske matmarkeder*. NILF-notat nr. 2002-38.
- Budsjettnemnda for jordbruket (2005). *Jordbrukets totalregnskap 1959–2004*. URL: <http://www.nilf.no/Totalkalkylen/Bm/TotalkalkylenHoved.shtml>, hentet 13.06.05.
- Dagligvarehandelen (2005). *Norge har bare sett begynnelsen: - Egne merkevarer tar over*. Artikkel i Dagligvarehandelen. Tirsdag 9. august – Nr. 34 – 2005.
- Dalen D. M. og C. Riis (2003). *Kostnads- og produktivitetsutvikling i norsk kjøttindustri*. Oeconomica, Oslo, 2003
- Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjøret (2005). *Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2005*. Rapport nr. 1/2005. Arbeids- og sosialdepartementet.
- Forsell, L., S. Kallbekken, J. Løyland & N.K. Nersten (2001). *Kostnader ved tiltak relatert til kugalskap (BSE)*. NILF-notat nr. 2001-1. NILF.
- Gilde (2005). *Årsmelding 2004*. Gilde Norsk Kjøtt BA.
- Haga, B.M., S. Berge, A. Haglerød & A. Hegrenes (1997). *Struktur og lønnsomhet i dagligvarehandelen*. NILF-rapport 1997:2. NILF.
- ICA (2005). *Årsberetning 2004*. Ica Norge.
- Gilde Norsk Kjøtt BA (2005). *Utvikling av nøkkeltall i Gilde Norsk Kjøtt BA*. URL: http://www.gilde.no/om_oss/aarsmelding/noekkel tall/noekkel tall, hentet 31.08.05.
- Gilde Norsk Kjøtt BA (2005). *Økning i offentlige avgifter og kostnader ved offentlige pålegg (BSE) fra 2000-2004*. Notat mottatt av Hans Thorn Wittusen 31.08.05.
- Kjesbu, E. (red.) (2004). *Utsyn over norsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk 2004*. NILF-rapport.
- Kjesbu, E. og H. Mjelde (2003). *CO i pakkegass for kjøtt*. NILF-notat nr. 2003-16.
- Kjuus, J. (red.) (2005). *Mat og industri 2005. Status og utvikling i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustrien*. NILF-rapport.
- Kjuus, J. (red.) (2004). *Mat og industri 2004. Status og utvikling i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustrien*. NILF-rapport
- KLF (2005). *Nøkkeltall og generell oversikt av bransjen*. URL: <http://www.kjottbransjen.no/index.asp>, hentet 13.06.05.
- Kvame, T. (2002). *Kostnads- og konsekvensutredning ved kastrering av gris*. NILF-notat nr. 2002-5.
- Landbruks- og matdepartementet (2005). *Forskrift om gebyr til dekning av utgifter ved tilsyn og kjøttkontroll*. URL: <http://www.lovdata.no/for/sf/ld/td-19981221-1429-002.html>, hentet 16.08.05.
- Landbruksdepartementet (2004). St.prp. nr. 1 (2004–2005). Landbruksdepartementet.
- Løyland, J. og R. Gudem, 2000: *Matpriser 1980–2000. Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser*. NILF-rapport 2000:3. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo

- Løyland, J., I. Pettersen, H. K. Selte, L. Becken og O. Flaten (2001). *Kjøttpriser fra bonde til butikk*. NILF rapport 2001-10. Oslo, 2001.
- NorgesGruppen (2005). *NorgesGruppen ASA årsrapport for 2004*. NorgesGruppen ASA.
- Reitangruppen (2005). *Reitangruppen – Året 2004*. Reitangruppen.
- Rogstad, B. (red.) (2005). *Utsyn over norsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk 2005*. NILF-rapport.
- SLF (2005). *Markedsregulering av kjøtt*. URL: <http://www.slf.dep.no>, hentet 13.06.05.
- SLF (2005). *Avgifter 2005*. URL: <http://www.slf.dep.no>, hentet 13.06.05.
- Sosial- og helsedirektoratet (2004). *Utviklingen i norsk kosthold. Matforsyningsstatistikk og Forbruksundersøkelser*. Sosial- og helsedirektoratet, Oslo.
- SSB (2005). *Statistikk over utenrikshandelen*. Datafil mottatt av Kristin Aasmundesen 17.01.05.
- SSB (2005). *Finansielle nøkkeltall*. Datafil mottatt av Eirik Knutsen 22.02.05.
- SSB (2005). *Konsumprisindeksen fra 1865. 1998 = 100*. URL: <http://www.ssb.no/emner/08/02/10/kpi/tab-01.html>, hentet 26.08.05.
- SSB (2004). *Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe*. Statistikkbanken. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, hentet 06.06.05.
- SSB (2000–2004). *Regnskapsstatistikk 1998–2001*. URL: http://www.ssb.no/emner/10/nos_regnskap, hentet 25.08.05.
- Strand, M.M. & E.A. Aas (2001) *Prismarginer for kjøtt. 1989–1999*. Rapport nr. 1-2000 SIFO. Statens institutt for forbruksforskning, Lysaker
- Strøm, Ø. (red.) (1999) *Matens pris*. NILF-rapport 1999. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo

Vedlegg 1 – Manedlig prisutvikling, 1998–2004

Tabell 1 Manedlig prisutvikling for matvarer og alkoholfrie drikkevarer og kjøttvarer fra januar 1998. 1998 = 100

Pris 1998	Matvarer og alkoholfrie drikkevarer		
	Totalindeks	Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	Kjøttvarer
1999			
Januar	101,2	101,8	101,1
Februar	101,4	102,0	101,3
Mars	102,1	102,0	101,4
April	102,4	102,5	101,4
Mai	102,2	103,0	101,6
Juni	102,3	103,9	102,2
Juli	102,0	104,0	102,6
August	101,7	102,9	102,2
September	102,6	102,8	102,3
Oktober	103,1	103,2	103,0
November	103,5	103,4	102,8
Desember	103,6	102,9	103,6
2000			
Januar	104,1	103,0	103,1
Februar	104,6	104,0	103,0
Mars	104,7	104,4	102,8
April	105,1	104,0	101,6
Mai	105,1	104,8	101,8
Juni	105,7	105,8	102,1
Juli	105,4	105,7	103,7
August	105,3	105,3	103,3
September	106,2	105,4	103,7
Oktober	106,3	104,8	103,0
November	106,8	105,1	103,6
Desember	106,7	105,4	103,9
2001			
Januar	107,6	106,1	104,2
Februar	108,4	106,0	104,3
Mars	108,6	106,4	105,2
April	109,1	106,7	105,4
Mai	109,6	108,1	106,6
Juni	109,7	108,9	106,2
Juli	108,2	99,2	97,0
August	108,1	98,8	96,5
September	108,7	98,4	96,6
Oktober	108,6	98,3	97,4
November	108,7	98,3	98,1
Desember	108,9	98,7	98,4

Tabell 1 (fortsetter)

Pris 1998	Totalindeks	Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	Kjøttvarer
2002			
Januar	109,0	99,7	98,6
Februar	109,3	99,9	98,8
Mars	109,7	100,4	98,2
April	109,7	100,5	98,3
Mai	110,0	100,8	98,4
Juni	110,1	101,2	98,4
Juli	109,9	102,3	100,0
August	109,6	101,7	100,3
September	110,2	101,9	100,4
Oktober	110,6	101,1	99,9
November	111,0	101,5	100,9
Desember	111,9	101,7	101,4
2003			
Januar	114,5	102,4	101,7
Februar	114,6	103,3	102,3
Mars	113,8	103,5	101,3
April	112,9	103,8	100,9
Mai	112,3	104,1	101,3
Juni	112,0	104,9	101,6
Juli	111,6	105,6	103,1
August	111,9	105,0	102,0
September	112,5	105,6	103,1
Oktober	112,4	105,1	103,2
November	112,6	105,0	103,5
Desember	112,6	105,2	103,8
2004			
Januar	112,4	105,4	103,5
Februar	112,6	105,9	104,4
Mars	113,1	106,6	104,3
April	113,3	106,7	104,0
Mai	113,4	106,7	103,5
Juni	113,4	107,0	103,9
Juli	113,3	107,1	104,2
August	113,0	106,4	104,3
September	113,7	106,2	103,6
Oktober	114,0	105,7	104,4
November	114,0	106,1	105,0
Desember	113,8	106,5	105,1

Tabell 2 Engrospris kjøtt, hele og halve skrotter. Manedlig prisutvikling fra januar 1998.
1998 = 100

Pris 1998	Okse klasse 0 (250–350 kg) 34,36 kr/kg	Gris klasse E 23,38 kr/kg
1999		
Januar	96,1	98,5
Februar	96,1	97,8
Mars	96,1	97,8
April	96,1	97,8
Mai	96,1	97,8
Juni	96,1	97,8
Juli	96,9	95,8
August	96,9	95,8
September	94,8	95,8
Oktober	94,8	95,8
November	90,4	95,8
Desember	90,4	92,3
2000		
Januar	90,4	90,6
Februar	90,4	90,6
Mars	90,4	90,6
April	90,4	90,6
Mai	90,4	90,6
Juni	90,4	90,6
Juli	90,4	90,6
August	90,4	90,6
September	91,2	90,6
Oktober	93,1	94,0
November	95,0	94,0
Desember	95,0	92,0
2001		
Januar	95,8	89,2
Februar	100,2	93,0
Mars	101,6	94,7
April	101,6	94,7
Mai	98,6	92,7
Juni	98,6	92,7
Juli	96,9	90,6
August	94,5	90,6
September	94,5	90,6
Oktober	95,8	96,1
November	97,2	96,1
Desember	97,2	94,7

Tabell 2 (fortsetter)

Pris 1998	Okse klasse 0 (250–350 kg) 34,36 kr/kg	Gris klasse E 23,38 kr/kg
2002		
Januar	96,4	92,7
Februar	96,4	92,7
Mars	99,1	92,7
April	99,1	95,1
Mai	99,1	95,1
Juni	99,1	95,1
Juli	101,0	93,7
August	99,1	93,7
September	101,0	96,8
Oktober	101,9	99,9
November	101,9	99,9
Desember	101,9	95,4
2003		
Januar	101,3	95,4
Februar	101,3	95,4
Mars	101,3	95,4
April	101,3	97,1
Mai	100,2	97,1
Juni	100,2	97,1
Juli	105,7	94,0
August	104,3	94,0
September	104,3	97,1
Oktober	104,3	100,3
November	107,3	100,3
Desember	107,3	97,8
2004		
Januar	107,6	96,8
Februar	107,6	96,8
Mars	107,6	96,8
April	107,6	98,5
Mai	109,8	98,5
Juni	109,8	96,1
Juli	109,8	94,4
August	107,9	94,4
September	106,5	94,4
Oktober	106,5	94,4
November	106,5	94,4
Desember	106,5	92,7

Tabell 3 Produsentpris kjøtt (med trekk for omsetningsavgift). Manedlig prisutvikling fra januar 1998. 1998 = 100

Pris 1998	Okse klasse 0 (250–350 kg) 34,36 kr/kg	Gris klasse E 23,38 kr/kg
1999		
Januar	92,5	96,8
Februar	92,5	95,9
Mars	92,5	95,9
April	92,5	95,9
Mai	92,5	95,9
Juni	92,5	95,9
Juli	91,1	87,6
August	91,1	87,6
September	88,8	87,6
Oktober	89,0	87,6
November	82,6	87,6
Desember	82,7	83,2
2000		
Januar	83,6	80,2
Februar	83,6	80,2
Mars	83,6	80,2
April	83,9	80,2
Mai	83,9	82,4
Juni	84,1	82,4
Juli	85,1	81,8
August	85,2	81,8
September	87,4	86,0
Oktober	89,6	90,5
November	91,6	90,4
Desember	91,6	87,7
2001		
Januar	91,2	82,8
Februar	96,8	87,8
Mars	96,8	87,8
April	97,2	87,8
Mai	95,0	88,1
Juni	95,6	88,1
Juli	95,5	85,3
August	92,1	85,2
September	91,6	85,2
Oktober	91,8	92,2
November	91,8	92,2
Desember	91,8	90,3

Tabell 3 (fortsetter)

Pris 1998	Okse klasse 0 (250–350 kg) 34,36 kr/kg	Gris klasse E 23,38 kr/kg
2002		
Januar	90,7	90,7
Februar	90,7	90,7
Mars	93,7	90,6
April	94,0	96,3
Mai	94,0	96,3
Juni	94,0	96,3
Juli	95,9	94,0
August	93,7	93,8
September	95,5	97,9
Oktober	96,4	101,7
November	96,4	101,7
Desember	96,1	95,8
2003		
Januar	93,2	89,4
Februar	92,9	89,4
Mars	92,9	91,7
April	92,7	93,8
Mai	91,5	93,8
Juni	91,1	93,8
Juli	96,1	89,2
August	94,6	89,2
September	94,9	92,8
Oktober	94,5	96,9
November	98,2	96,9
Desember	97,8	93,7
2004		
Januar	96,5	89,5
Februar	96,5	89,5
Mars	96,7	89,7
April	96,4	91,5
Mai	98,9	91,5
Juni	98,9	88,4
Juli	99,5	84,7
August	93,7	83,8
September	92,2	83,8
Oktober	91,9	81,2
November	93,4	81,2
Desember	94,3	78,9

Tabell 4. Produsentpris kjøtt (*uten* trekk for omsetningsavgift). Manedlig prisutvikling fra januar 1998. 1998 = 100

Pris 1998	Okse klasse 0 (250–350 kg) 34,36 kr/kg	Gris klasse E 23,38 kr/kg
1999		
Januar	95,0	97,6
Februar	95,0	96,8
Mars	95,0	96,8
April	95,0	96,8
Mai	95,0	94,7
Juni	95,0	94,7
Juli	95,1	93,2
August	95,1	93,2
September	92,9	93,2
Oktober	93,1	93,2
November	88,3	93,2
Desember	88,5	89,1
2000		
Januar	89,3	86,3
Februar	89,3	86,3
Mars	89,3	86,3
April	89,6	86,3
Mai	89,6	86,3
Juni	89,8	86,3
Juli	87,8	85,7
August	88,0	85,7
September	88,6	85,3
Oktober	90,7	89,6
November	92,7	89,5
Desember	92,7	86,9
2001		
Januar	91,4	82,3
Februar	96,8	87,1
Mars	96,8	87,1
April	97,2	87,1
Mai	95,1	86,3
Juni	95,7	86,3
Juli	93,8	83,6
August	90,5	83,5
September	90,0	83,5
Oktober	90,3	89,3
November	90,2	89,3
Desember	90,2	87,5

Tabell 4 (fortsetter)

Pris 1998	Okse klasse 0 (250-350 kg) 34,36 kr/kg	Gris klasse E 23,38 kr/kg
2002		
Januar	89,1	91,0
Februar	89,1	91,0
Mars	92,1	91,0
April	92,4	92,9
Mai	92,4	92,9
Juni	92,4	92,9
Juli	94,2	90,7
August	92,1	90,5
September	93,5	94,4
Oktober	94,4	98,0
November	94,4	98,0
Desember	94,1	92,4
2003		
Januar	91,6	88,6
Februar	91,3	88,6
Mars	91,3	90,7
April	91,1	90,6
Mai	89,9	90,6
Juni	89,5	90,6
Juli	93,8	85,8
August	92,3	85,8
September	92,6	89,2
Oktober	92,3	93,1
November	95,8	93,1
Desember	95,5	90,1
2004		
Januar	94,5	86,9
Februar	94,5	86,9
Mars	94,7	87,1
April	94,4	88,9
Mai	96,7	88,9
Juni	96,7	85,9
Juli	96,7	83,7
August	93,2	82,8
September	91,8	85,4
Oktober	91,5	82,9
November	91,5	82,9
Desember	92,3	80,8